

TASAVVUF VE HAYAT*

Eüzü bi'llâhi mine's-şeytâni'r-racîm.

Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm.

El-hamdü li'llâhi rabbi'l-âlemîn... Kemâ

yenbağî li-celâli vechihî ve li-azîmi sultânih...

Ve's-salâtü ve's-selâmü alâ hayri halkihî

seyyidinâ ve senedinâ ve tâci ruusinâ ve

üsvetüne'lhaseneti muhammedini'l-mustafâ...

Çok değerli kardeşlerim!..

Değerli dinleyiciler; beyefendiler, hanımefendiler!..

Bu konferansı teklif ettiği için tertip heyetine, Yeşilay kolunu çalıştıran kardeşlerimize ve dinlemeye teşrif ettiğiniz için sizlere teşekkür ediyorum.

Benim için gerçekten heyecanlandırıcı bir şeref... Boğaziçi Üniversitesi'ni ve değerli hocalarını, değerli öğrencilerini gözümde saygıyla büyütüyorum, gönlümde onlara karşı saygı duyuyorum. Ciddî bir ilim müessesesi olarak görüyorum.

Bendeniz bir ilâhiyatçuyum, ama edebiyatçı bir ilâhiyatçuyum. Yâni, İstanbul Edebiyat Fakültesi'nden mezun oldum. Ankara İlâhiyat Fakültesi'nde de Türk-İslâm Edebiyatı benim dalım olduğu için, biraz ilâhiyatçı, biraz edebiyatçuyum. Elbette yetişme tarzı ve çalışma sahası, alanı belli olan bir insanın, kendi sahası ile ilgili konularda faydalı olması mümkün olur.

* Bu konuşma; Merhum Dr. Metin Erkaya tarafından, titizlikle çalışılarak metne dönüştürülmüştür. Mekanı Cennet olsun.

Ben de *Tasavvuf ve Hayat* üzerinde bildiğim bazı şeyleri, bazı önemli noktaları vurgulayarak size anlatmağa çalışacağım.

“Niye *Tasavvuf ve Hayat* konusunu seçtiniz?” denilirse; önce, ben bu konularla ilgiliyim onun için... Sonra, bu konular canlı, ilgi duyulan, sevilen konular... Belki bu konulara benim kadar yakın olmayan bazı kimseler, benim ağzımdan konunun anlatılmasını ilginç bulabilirler.

a. Hayatı Doğru Anlamak Lâzım!

Hayat, hepimizin büyük bir titizlikle koruduğu bir varlık... Hayatı iyi değerlendirmeye çalışıyoruz ve her yerde başarılı olmağa gayret ediyoruz. Hayat, bir müddet yaşama, bir ömür çizgisi... Bu çizginin boyu insanlarda farklı olabilir. Ama nihayet, çizgi... Bir şairin dediği gibi:

Kıvrılır, uzar; fakat, daire olmaz bu hat!..

Hat, çizgi demek. Yâni, ne kadar kıvrılrsa, ne kadar uzasa, daire olmadığı için devamlı değil... Sonlu ve fanî bir çizgi yaşam çizgisi...

İnsanoğlu düşünen bir varlık olduğu için, çok da meraklı bir varlık olduğundan, denizlerin dibine iniyor, fezaya gidiyor, yerin altını üstünü araştırıyor... Bu arada kendisinin doğumundan öncesini de merak ediyor. Doğumdan önce nerdeydik?.. Vefattan sonra nereye gideceğiz diye merak ediyor. İranlı bir şairin Farsça bir mısrası hatırımda...

Biliyorsunuz elyazması kitapları kıymetlidir. Her birisi çünkü, başlı başına önem taşır. Ama,

umumiyetle biz kütüphanelerde araştırma yaparken, yazısı eski, kâğıdı eski, gerçekten antika güzel bir eser bulduğumuz zaman hayran oluruz, çok seviniriz. Hattâ, bu Konya'daki İzzet Koyunoğlu Müzesi'ni tesis eden zât şöyle derdi:

“—Ben böyle kitaplara meraklı olduğum için, Anadolu'dan bana çuvala kitap getirirdi satıcılar... Ben o çuvalı açarken, evlendiği hanımın duvağını açan bir damat kadar heyecanlanırdım.” derdi.

Bu çuvalın içinden, bu yazma eserlerin içinden ne çıkacak?.. *Kutadgu Bilig* gibi bir şey mi çıkacak?.. *Divân-ı Lügati't-Türk* gibi dünyada ender olan bir eser mi çıkacak?.. Hiç belli olmaz.

Şâir bu hayatı böyle bir kitaba benzetiyor. Diyor ki:

Evvel ü âhiri in köhne kitâb melhûdest.

“Bu kitabın başı da, sonu da kopmuştur.”

Hakîkaten eski kitapların başı sonu kopuk olur umumiyetle... Hem de, en önemli kısımlarıdır. Çünkü, baş sayfalarda müellifin ismi vardır, kitabın ismi vardır. Bir de içindekiler kısmı olabilir. İlk sayfası koptu mu, siz onun müellifini bulmak için çok ciddî araştırmalar yapmak zorunda kalırsınız. Sonu da çok mühimdir; çünkü, *ketebe kaydı*, *fenâ kaydı* denen kısımlar olur en sonunda... Yâni bunu, yazar hangi tarihte yazmış, hangi kâtip ne zaman kopyasını çıkartmış, nerede yazılmış gibi bilgiler vardır. Baş ve sonu çok mühimdir. Fakat, cildi koptu mu, ilk sayfalar koptu mu, bir yazma eserin

müellifini, yazarını bulmak çok zor olur. Başlı böyle koptuğu zaman, çok üzülürüz biz...

İşte buna benzetiyor hayatı, o İranlı şâir... Başlı ve sonu kopmuş bir köhne kitap... *Köhne*, eski... Başlı da bilinmiyor, bazı insanlar tarafından... Sonu da bilinmiyor, bir çok insan tarafından... Ama biz biliyoruz. Kendi inancımızdan aldığımız bir takım haberlerle, biz biliyoruz.

Bu hayatın nasıl geçirilmesi gerektiği üzerinde de, hayatın mahiyetinde olduğu gibi çeşitli görüşler vardır. Felsefeler vardır, düşünceler vardır. Hayatı sürdürme yolları çok farklı... İnsanları görüyorsunuz, arkadaşlarınıza da bakabilirsiniz, hayatı nasıl sürüyorlar diye... Çevrenizde de görebilirsiniz. Çünkü burası zengin, çeşitli fikirdeki insanların geldiği bir üniversite...

Ama ben burada şu noktayı çok önemli görüyorum ki, bizim komşu vardı. Biz yardımcı olduk, bahçeli güzel bir villa tuttu, girdi içine... İnşaat mühendisi kendisi, ama elektrik çalışmıyor. Sonunda ben gittim, elektriğini bağladım, çalışır hale getirdim; ilk taşındığı zaman...

Benim kendi evime de ilk gittiğim zaman Ankara'da; elektrikçi kasden sabotajlar yapmış. Yâni artı kutupla eksi kutbu bir yerlerde birbirine bağlamış. Sigortayı takar takmaz gümbürtüyle yüzünüze patlıyor, korkuyorsunuz. Balkonun elektriğini apliğin içinden geçirmiş, şöyle yapmış, böyle yapmış... On on beş tane sabotaj yapmış oraya ki, buraya giren insan

bana muhtaç olsun diye... Bir de kooperatifin evlerinin olduğu mahalleye elektrikçi dükkânı açmış. Geçimini oradan sağlayacak. Bütün evlerde on tane, on beş tane arıza var. Tabii oraya giren düzeltecek. Ben bunu anlayınca dedim ki:

“—Özellikle seni çağırmayacağım ve bu işi kendim yapacağım!”

Merdivenlerde lamba tertibatı vardır, üstten açarsınız, alttan kapatırsınız; alttan açarsınız, üstten kapatırsınız. Oturdum, bu nasıl olur diye düşündüm, onları çözdüm. Kendi evimin elektrik işini kendim hallettim.

Değerli gençler, sevgili ve muhterem dinleyenler! Biraz bu elektrik işine benzetiyorum bu hayatı ben... Herkes bir çeşit hayat tarzı sürüyor. Sistemini kurmuş, tesisatını yapmış ama, düğmeyi çevirdiğiniz zaman lamba yanmıyorsa, siz aydınlanmıyorsanız, yanlışsa bağlantı; kıymeti yok!.. Hayat felsefeleri çok, yaşam tarzları farklı ama, sistem olarak hangisi doğru, bunu mutlaka iyi tesbit etmek zorundayız.

Bir genç hatırıma geliyor. Eskiler boyu «dal» gibi olmuş derlerdi. Buradaki dal sözü, ağaç dalı değil. Alfabenin harflerinden bir dal vardır, böyle eğri... Boyu dal gibi olmuş demek, boyu iki büklüm olmuş demek... Yaşını soruyorsunuz, 32 yaş... Boyuna bakıyorsunuz, dal harfi gibi iki kat olmuş, öyle geziyor. Yerde bir şey arıyormuş gibi... Neden?.. Yanlış bir hayat tarzı sürmüş. Gençliğini telef etmiş. İfnâ etmiş kendi vücudunu... Artık telâfisi mümkün olmayan

bir noktaya da gelmiş. O vücudun ondan sonra tekrar onarılması mümkün olmuyor.

O bakımdan tesisatın doğru bağlanması, hayatın doğru anlaşılması ve doğru yaşanması, elektriğin yanmasını ve ortalığın ışıklanmasını esas olarak görüyorum. Yanlış bir yaşam tarzının telâfisi mümkün değildir. Çünkü deney kendi yaşamının üzerinde yapılıyor. O bittikten sonra, artık ikinci bir hayat verilmiyor insana...

Bu hayatın tabii çok kompleks meseleleri var... Bileşik, karmaşık muammâları, esrârengiz tarafları var... Harikaları var, insanları hayrete sevk eden tarafları var...Vakit olsa, onlar üzerinde de konuşabilirim.

İşte bu hayatın nasıl başladığı, nasıl biteceği, “Evveli ne?.. Sonrası ne? Ortası ne ve ortasında insanın nasıl hareket etmesi lâzım gelir?” sorularını cevabını çeşitli akıllar vermiştir, çeşitli filozoflar vermiştir, düşünen insanlar vermiştir. Bir takım sosyal kurumlar, müesseseler vermiştir.

Din de bu soruları cevaplandırın bir müessese, bir kurum... Hem de bu soruların cevabını kendisi üreterek, kendisi düşünerek bulmuyor. Mâverâdan, transandantal, öteki, bizim görmediğimiz öbür taraflardan haberler getirerek buluyor. O zaman o kıymetli... Yâni, havanda su döğmek değil, kendi içimizde, kendi zihnimizde mevcut malzemeyi evirip çevirip bir şeyler düşünmek değil de, dışarıdan bir haber ile, bunların çözümlerini, soruların cevaplarını getiriyor.

b. Tasavvuf Dinî Bir Yaşam Şekli

Tasavvuf da dinin özge, farklı bir yaşam şekli... Dinî bir hayat var, dindârâne bir hayat var... Dine dindârâne bir bağla bağlı olmayan veya inanmayan, ateist, münkir veya inançsız, tamamen her şeyi reddeden insanlar olabiliyor. Dindar insanların içinde de bir tasavvufî meşrep, tasavvufî tarz, özge bir yaşam biçimi, düşünce biçimi var...

Bu bizim için çok önemli ve biz dindar ve mutasavvıf bir milletiz. Kültürümüz tasavvufla yoğrulmuştur. Her şeyimizde mimarîmizde, konuşmamızda, edebiyatımızda, örfümüzde, adetimizde tasavvufun tesiri vardır.

Osmanlı mutasavvıftır, tüm münevverleriyle, hattâ padişahlarıyla... Padişahlar dervîştir. Halbuki, dervîş kelimesi padişah kelimesinin zıddı gibidir. Birisi zengin birisi fakir... Dervîş fakir demek, kapı kapı dolaşıp bir şey isteyen insan demek Farsça'da... Ama padişah dervîştir. Osmanlı padişahları birisine bağlanmış, tasavvufa girmiş ve dervîş olmuştur. Tasavvufî hayatı, eğitimi görmüştür.

Alimler öyledir, halk öyledir, esnaf öyledir. Esnafın ticârî hayatında tasavvufî bir neş'e vardır. Esnaf teşkilâtları, fütüvvet teşkilâtları tasavvufî yapıdadır.

Asker öyledir. Yeniçeri ocağı tasavvufî bir hava içindedir ve Hacı Bektâş-ı Velî'nin makamı vardır. Yeniçerilerin piri Hacı Bektâş-ı Velî'dir.

Osmanlı şeyhülislâmlarından hepsi hürmet

görmüşler, ama bir tanesi padişah tarafından azledilmiş; Çivizâde filânca efendi... Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'ye ve mutasavvıflara karşı fikirler taşıdığı için... Yâni, tasavvufa karşı diye şeyhülislâmı makamında tutmamışlar.

Şairimiz mutasavvıftır. Şiirini anlamak için mutlaka tasavvufu bilmek lâzımdır. Birbirimize hitab ederiz, “Eyvallah!” deriz, “Erenler” deriz, “Cânım!” deriz; bunların hepsi tasavvufî terimdir. Ya Mevlevî tarikatından girmiştir, ya Bektâşî tarikatından girmiştir ama, dilimiz, yaşayışımız, düşüncemiz, insanlara bakış tarzımız tasavvufîdir.

Biz öyle batılıların yaptığı gibi, eski püskü elbisesi olan bir kimseyi gördüğümüz zaman, küçümsemeyiz. Deriz ki, “Belli olmaz; ‘Her gördüğünü Hızır bil, her geceyi kadir bil!’ demiş büyükler; belki bu evliyâullahtan birisidir.” diye ona saygı duyarız. Tepeden bakmayız. Ama bir Batılı böyle değildir.

Hasılı biz, dedelerimiz, bu güne gelinceye kadar şu ülkenin insanı, kültürü tasavvufî bir yapıdadır. Ve tasavvuf hâlâ ilgi çekiyor. Müzede vardır tasavvuf; tarihte vardır, kitapta vardır ama, aynı zamanda hayatta da vardır. Şu andaki hayatımızda da bir çok kimse mutasavvıftır, bir çok kimse ehl-i tarihtir.

Hattâ bizim Ankara İlâhiyat Fakültesi'nden, televizyonlara çıkıp tatlı konuşmalar yapan bir İbrahim Agâh Çubukçu Bey var... Biz Fransız profesör Ankara'ya gelmiş. Bizim rektör, “Bunu sen misafir et, sen gezdir!” diye emretmiş, ona mihmandarlık yapıyor. Bana anlattı kendisi,

İbrâhim Ağâh Bey... Fransız demiş ki, Etnografya Müzesi'ni gezerken:

“—Şu şahıs var ya uzaktaki...”

“—Evet...”

“—O şahıs ehl-i tariktir, mutasavvıftır. Git sor istersen!” demiş.

Felsefecidir İbrâhim Ağâh Bey... Yürümüş, gitmiş, sormuş, tanışmış, iltifat etmiş, gönlünü almış... Biraz yakınlık peydah ettikten sonra, “Hacı bey, nereye mensubsunuz, intisabınız nereyedir?..” filân demiş. O da söylemiş. Fransız'ın dediği doğru çıkmış. “Yâhu kardeşim, elin Fransız'ı bizim halkımızın ne olduğunu bizden iyi biliyor. Baktı uzaktan... Şu ehl-i tariktir diye anladı.” diyor.

Bizim Prof. Yusuf Ziyâ Binatlı Bey de, —Allah ömür versin, çok muhterem, tatlı bir kimse— “Biz gençken karşılaştığımız zaman birbirimize, ‘Hangi takımı tutuyorsun?’ diye sormazdık. ‘Mîrim, hangi dergâhtan feyz alıyorsun?’ diye sorardık.” diyor. Kimisi Mevlevî dergâhından, kimisi başka bir yerden... Böyle bir toplumun içinden gelmiş bir kuşaksınız, nesilsiniz.

Bu, sadece halkın arasında kalmış bir şey de değil... Son zamanlarda bizim devlet idaresi de mutasavvıflaştı, dervişleşti. Geçen seneki kültür yılı, Yunus Emre yılı oldu. Bu sene Ahmed Yesevî yılı oldu. Bir seneyi bir mutasavvıfın anısına tahsis ediyoruz. Ve biz de işte geçen hafta —biliyorsunuz— Çemberlitaş'ta iki gün Ahmed Yesevî sempozyumu yaptık. Muhterem profesörler konuştular o konuda...

Mevlânâ ihtifallerini biliyorsunuz reisicumhurlar katılıyor. Evren Paşa'nın dönenlere, "Aferin, dön bakalım!" diye aferin bahsettiklerini hatırlıyorum eski ihtifallerin birinde...

Hayret edilecek daha başka bir olgu, Avrupa'da, Amerika'da Almanlar, Fransızlar, İngilizler, Amerikalılar bakıyorsunuz derviş oluyor. Almanya'dan tanıdığım birileri var, Mevlevî tarikatından... Hem de herhalde biraz bir pâyeye de kazanmış, zikir de yaptırıyor. İngiltere'den—sizin İngilizce'niz daha kuvvetli, bilirsiniz—Abdülkâdir Es-Sûfî ve onun ekolü var... Amerika'da sôfî batılılar var... Fransa'da var...

Filozof Roger Garudî İstanbul'a gelmiş, Abdülkâdir Karahan Bey'le filân konuşmuşlar. Prof. Abdülkâdir Karahan demiş ki:

"—Çok memnun olduk sizin müslüman olduğunuza, sayın üstad! Aman dikkat edin, tasavvufa çok meyletmeyin!" demiş.

Tabii bir ilgi var... "Mistisizm nedir? İslâm tasavvufu nedir?" diye batılılar da bunu merak ediyorlar.

Şimdi bu tasavvuf, sadece biz Osmanlılar'da değil... Evet, bizim devletimiz ve milletimiz başka milletlerden farklı... Kültürler değişik olabiliyor. Meselâ, biz bir Suud vatandaşı gibi değiliz. Suudî Arabistan'ın ana yapısı, dinî zihniyeti bize benzemez. O vahhâbîlik cereyanını çıkartmış, selefîlik cereyanını çıkartmış. Meselâ bir İran'ın dindarlığı başka türlü... O da şîî mollalara, ayetullahlara sımsıkı bağlılık tarzında...

Tasavvuf, daha başka bir dinî hava gösteriyor. Hattâ mutasavvıf olup da, bölgeleri farklı olduğu için farklı görünüşler arz eden ülkeler vardır. Meselâ Hindistan'daki tasavvuf ili Kuzey Afrika'daki tasavvuf, Tunus'taki, Cezayir'deki tasavvuf hiç aynı değildir. Yemen'deki aynı değildir. Orta Asya'daki bizim Türk ecdadımızın tasavvufî yaşantısı, görünümü, manzarası farklıdır.

Tabii bu farklılık nerden doğuyor; onu kısaca düşünecek olursak, bir kere uzun asırlar içine yayılmış tasavvuf müessesesi, kurumu... Geniş alanlara yayılmış. Hem tarih boyutu var, zaman boyutu var, hem mekân boyutu var; hem de çeşitli ülkelere yayıldığı için, çeşitli kültürlerle hakim olduğu için, o kültürlerin rengi tasavvufa biraz aksetmiştir. Beyaz her yerde beyazdır ama, biraz boyadığınız yerin boyası ıslaksa, kırmızı yeri beyaza boyadığınız zaman pembeleşir. Yeşili boyadığınız zaman filizî olur, maviyi boyadığınız zaman gök mavisini alır. Yâni, dipten biraz bir şeyler alır. Biraz öyle olmuş.

c. İslâm Tasavvufu Nedir?

Ama, bütün bunların üstünde, İslâm tasavvufunun başka tasavvuflardan çok net ve bâriz bir farkı vardır. Bizim tasavvufumuz batılının mistisizmine benzemez, yahudi mistisizmine benzemez, Hint mistisizmine benzemez, Yunan'ın panteizmine benzemez. Tenâsuh ve hulûl akideleri, yâni ruhun bir varlıktan öbür varlığa, öbür varlıktan öbür varlığa geçmesi, ahirete gidip tekrar gelmesi gibi düşüncelerle ilgisi yoktur.

Çünkü kaynakları çok farklıdır. Farklı kaynaklarla farklı müesseseler oluşuyor. Buna alışmalısınız, alışmalıyız ve bu farkı fark etmeye de çalışmalıyız.

Meselâ, bir müslümanın selâmlaşma şekli, “*Selâmün aleyküm!*” demek suretiyledir. Bizim *selâmün aleyküm*’ümüz ile, *günaydın*’ın, *good morning*’in çok büyük farkı vardır. *Selâmün aleyküm*’ün mânâsı çok daha derindir. “Dünyada da selâmet üzerine olsun, ahirette de selâmet üzerine olsun senin!.. Sen ahirette de sâlim ol, cennete gir! Azaptan, gamdan, kederden uzak ol!” gibi bir mânâ taşıyor.

Sonra, batılının bir “Bay bay” demesi ile bizim “Allah’a ısmarladık!” dememiz arasında büyük bir fark vardır. Biz Allah’a veriyoruz, ayrıldığımız kimsenin korunmasını Allah’tan istiyoruz: “Seni Allah’a havale ettim! Seni Allah korusun!” deyip, öyle ayrılıyoruz.

Hattâ, batılının *God* kelimesi ile bizim *Allah* kelimemiz aynı değildir. Bir Fransız, bir İngiliz *God* dediği zaman başka şeyi düşünür. Belki Hazret-i İsâ’yı düşünür. Biz *God* dememeliyiz, *Allah* demeliyiz. Biz *Allah* dediğimiz zaman, bizim düşündüğümüz transandantal varlık daha başkadır.

Batılınınkı, Hintlininkı, Mısırlınınkı, Japon’unkı farklıdır. Japon güneşe tapıyor, imparator güneşin oğlu diye düşünüyor meselâ... Biz öyle görmüyoruz meseleyi...

Demek ki, müşterek kullanılan kelimeler her yerde aynı değildir. Hattâ harfler aynı değildir.

Harfler bile farklıdır. Bizim v harfimizle, Arab'ın v harfi farklıdır. Arap, dudakları yuvarlatarak telâffuz eder. Bizim bazı harflerimizi, meselâ ı harfimizi onlar çıkartamaz. İngilizlerin *th* sesini biz çıkartamayız. Harflerin farkları vardır.

İşte tasavvuf tarih boyunca var olmuş, her millette var ama, bizim tasavvufumuz farklı... Onu vurgulamak istedim bu sözlerle... Ve yaşıyor. Tarihî bir kurum, müzelik bir varlık değil; hâl-i hazırda yaşıyor ve seviliyor. Doğuda da, batıda da rağbet görüyor. Bakıyorsunuz Mevlânâ'yı anma törenlerine İngiliz'i de geliyor, Fransız'ı da geliyor, Amerikalısı da geliyor. Bakıyorsunuz o da Mevlevî olmuş, külâh giymiş... Bu gibi durumları görebiliyorsunuz.

Çünkü, tasavvuf bir gerçek ihtiyacı karşılıyor. Bir ruhî ihtiyacı karşılıyor. O ihtiyacı duyan herkes, bu müesseseye yanaşıyor. Başka çaresi yok...

Bizim tasavvufumuz öteki tasavvuflardan gerçekten farklıdır. İçine girdiğiniz zaman, çok net olarak görürsünüz. Farklı; çünkü, kaynakları farklı, kökenler farklı... Onun için her şeyde büyük bir farklılık görülüyor.

İslâm tasavvufu ana ölçülerini Kur'an'dan alıyor, Peygamber Efendimiz'in yaşayışından alıyor. Yâni, sünnetinden alıyor. Buna uymadığı zaman tenkit görüyor, reddediliyor, kabul edilmiyor, itiraz görüyor. O bakımdan, ana kaynağı Kur'an-ı Kerim olan, Peygamber Efendimiz'in sözleri ve hareketleri, hayat sürme tarzı olan bir kurum...

İslâm dini kendisi mâhiyeti itibariyle öbür dinlerden farklı olduğu için, İslâm tasavvufu da ana yapısı itibariyle çok bâriz bir yapı farkı gösteriyor.

İslâm dininde ana mesele, bir kere Allah'ın varlığı ve birliğidir. *Vahdâniyet*... İslâm dinini öteki ilâhî dinlerden, beşerî dinlerden, dinler tarihinde bahis konusu edilen çeşitli dinlerden ayıran ana mesele odur. Vahdâniyet, Allah'ın birliği...

İslâm dini, bütün öteki ilâhî kaynaklı dinleri tasdik eden, onaylayan bir dindir. Eğer İslâm gelmeseydi, ötekilerden de bir şüphe ve tereddüt duyabilirdi bilim adamları ama, İslâm onları tasdik etmiş oluyor. Ve belki bilseler Avrupalılar şaşırırlar, biz Hazret-i İsa'yı da seviyoruz, Hazret-i Mûsâ'yı da seviyoruz. Hattâ çocuklarımıza onların ismini koyuyoruz. İsa, Mûsâ, İbrâhim, Dâvud, İshak, Ya'kub, Eyyûb... vs. Onların kitaplarında adı geçen şahıslara sevgi ve saygı duyuyoruz, isimlerini koyuyoruz çocuklarımıza...

Ve Kur'an-ı Kerim, bütün eski kitapların içindeki özü ihtiva ettiğini kendisi bildiriyor. Hazret-i İbrâhim AS'ın ümmetine söylediği şeylerin, Mûsâ AS'ın ümmetine söylediği şeylerin, İsa AS'ın ümmetine söylediği şeylerin Kur'an-ı Kerim'de olduğu bildiriliyor.

Tabii, İslâm'ın en önemli özelliklerinden birisi, sağlam korunmuş olması, bilgilerinin saptırılmamış olması... Ama öteki dinlerde bu durum yok... Apokrif, güvenilmeyen rivayetler

var... Güvenilecek kaynaklar az ve asıl mahiyet nedir diye tereddütler fazla...

d. Eski Kitaplarda Peygamber Efendimiz

Sonra bir başka önemli husus, bütün eski dinlerde, “İleride böyle Allah’ın çok sevgili bir kulu gelecek!” diye bir bilgi var... Hattâ, Turfan kazılarında çıkan Türkçe metinlerin içinde bile, Budizm metinlerinde bile, bir kurtarıcı, –Mehdi veya Mesih gibi– geleceğine dair haberleri görüyoruz. Kur’an-ı Kerim bunlar hakkında diyor ki: “Tevrat’ta ve İncil’de Hazret-i Muhammed’in ismiyle geleceği bildirilmiştir.”

Gerçekten de birçok papaz veya Yahudi alimi bu konuda Kur’an-ı Kerim’in söylediği gibi, “Evet böyledir!” diyerek müslüman da olmuştur. Meselâ, Abdullah ibn-i Selâm, Hazret-i Peygamber zamanının Yahudi hahamlarındandır. “Evet, haklısın, Tevrat’ta vardır. Biz zaten böyle bir peygamber bekliyorduk.” diye müslüman olmuştur.

Abdullah et-Tercüman vardır. Tunus’a geçmiş, müslüman olmuş ve “*Tuhfetü’l-Erîb, Fî Reddi Alâ Ehli’s-Sâlib*” diye eser yazmıştır.

Sonra, benim eserini neşrettiğim İbrâhim-i Müteferrika... Yâni, bizim ilk matbaacımız... O bir papazdır aslında... Romanya’nın Kolojvar şehrinden yetişmiş bir papazdır. “Kütüphanedeki eski kitapları okudum ve orada Kur’an-ı Kerim’in beyânâtının doğru olduğunu gösteren delilleri gördüğüm için müslüman oldum.” diyor. Kitabını onun için yazmış. O benim neşrettiğim eseri *Risâle-i İslâmiye*,

kendisinin niçin müslüman olduğunu anlatan bir kitaptır.

Sonra, yakın zamanın bir papazı vardır. 19. Yüzyılın başında yaşamış, İstanbul'da bulunmuş. Eski ismi Abdü'l-Mesih iken, sonradan Abdü'l-Ehad Dâvud ismini almış. O, yazdığı kitapta çok net olarak bunu isbat ediyor. Kendisi İbrânice biliyor, Süryânice biliyor, Ermenice biliyor, İngilizce biliyor, Fransızca biliyor, Latince biliyor. İki doktora yapmış, İran'da profesörlük yapmış. Çok şükür ondan sonra da gelmiş müslüman olmuş, bize zahmet bırakmıyor. Biz onları inceleyeceğiz de, bir şey yazacağız. Diyecekler ki, "Bu zaten müslümandı. Müslümanlığı korumak, kollamak için işte tarafgirâne yazı yazıyor." diyecekler. Ama, kendisi hristiyan olan, kendisi papaz olan bir kimse bunu böyle söyleyince, daha etkili oluyor.

"İncil, müjde demektir." diyor. "*Evangelos*, müjde demektir. Neyin müjdesi?.. Hazret-i İsâ, kendisinden sonra gelecek Hazret-i Muhammed'in müjdesi için konuşmuştur, vaaz vermiştir. Onun için müjdedir, bir peygamber gelecek mânâsına..." diyor.

Evet işte bu sebeplerden ve 20. Yüzyıl'da beğenilen ve bir çok insanın inanmasına, bağlanmasına, müslüman olmasına sebep olan bir din, bizim tasavvufumuzun kaynağıdır. İnanç bakımından sağlam, akla ve mantığa uygundur.

İslâm tasavvufu nedir kısaca?.. Bir insan Kur'an-ı Kerim'i okusa, Peygamber Efendimiz'in hadis-i şeriflerini de okusa, müslüman olsa, —

öyle olanlar var zâten— mutasavvıf olanların bunlardan farkı ne?.. Bunların ötekilerden bir farkı var... İnsan kendi kendine Kur'an-ı Kerim'i öğrenebilir, ibadetini yapabilir, âbid ve zâhid olabilir. Peygamber Efendimiz'in tavsiyelerine uygun hareket edebilir. Mutasavvıf, böyle yaşayan bir insandan biraz daha farklı bir manzara gösteriyor; o fark nedir?..

Ama bu sahanın mütehasısı olarak, şunu da size altını çizerek ve kesin olarak söyleyeyim ki; bize itiraz ederler, İslâmî konularda, inanç konularında sorular sorarlar. Bazı gençler fikirlerini söylerler. Bazı konularda duydukları itirazları bize naklederler. Bazısı “Radikal müslümanım!” diyor, “Selefî müslümanım!” diyor. Yâni, “Kur'an-ı Kerim'i esas kabul ediyorum, asırların getirdiği terettübâtı, yığıntıları silip, köke dönüp, asıl İslâm'ı öyle yaşamak istiyorum.” diyor. “Kur'an-ı Kerim'i kabul ederim ben!” diyor. İşte böyle bir insan ile bir mutasavvıf arasında bir fark var mıdır?.. Mutasavvıfın ekolüne göre değişir bu... Şeriata bağlı bir mutasavvıf ile, böyle bir insanın varacağı nokta arasında fark yoktur.

Ben onun için diyorum ki, “Buyurun, tamam, siz Kur'an-ı Kerim'e tabî olun! Ben sizi bütün kalbimle desteklerim. Tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkçü dükkanıdır. Nasıl olsa buraya geleceksiniz. İster istemez buraya geleceksiniz.” Çünkü şu müessese, şu müessese... Zâten, tasavvufun esasları Kur'an-ı Kerim'dendir diye söylüyoruz.

Tasavvufun ana farkı, öteki müslümanların

yaşayışından mutasavvıfın yaşayışındaki ana fark, çarpıcı fark nedir? Oralardan işe girelim, biraz anlatmağa çalışayım:

Din kitaplarının bir kısmı formeldir, şekilcidir. Namaz nasıl kılınacak, abdesti nasıl alacaksınız?.. Akşam vardı TGRT’de... Çocuk abdest alıyor. “Evlâdım üç defa ağzını yıka, üç defa burnunu yıka!..” diye annesi söylüyor. Yâni formel, şekil... Namazı nasıl kılacaksınız?.. Zekâtı nasıl vereceksiniz, ne miktarda vereceksiniz?.. Mirası nasıl taksim edeceksiniz; kaçta kaç ona düşecek, kaçta kaç buna düşecek?.. Bu formel şekli, zahirî şeklidir.

Bir bu zahirî görünümü vardır dinin, bir de bâtınî, iç yapısı vardır. Yâni elmanın bir dışı vardır, bir de içi vardır. Elmanın dışı kırmızı olabilir, içi çürük olabilir. Dışı başka içi başka olabilir. Zarf çok güzel olabilir ama, mazruf, zarfın içindeki iyi olmayabilir. Tasavvuf içe önem veriyor, için güzel olmasına önem veriyor.

Ben de bir ziyafette bir erik görmüştüm, masanın üstünde... Hiç elimi uzatmak istememiştim ona... Bir Ramazan’da, Erenköy’de, bahçede bir ziyafette... Kocaman bir masa... Masanın üstündeki her şeyden almak istedim de, köşede bir erik vardı, ondan almak istemedim. Çünkü, dışı ceviz gibi yeşil görünüyordu. Ama acıdım eriğe... “Bu kadar nimetin hepsini yiyorum, tadına bakıyorum, şu zavallı eriğin de bir hatırını sorayım, bir de onun tadına bakayım!” dedim, aldım. Bir ısırıldım ki, içi bir kere şeftali gibi kırmızı... Tadı şeker gibi tatlı, fevkalâde güzel... Bana dervişi hatırlattı; dış görünüşü

yok ama, içi çok güzel...

Sonra araştırdım, sordum:

“—Bu eriğin cinsi nedir?.. Aman bu eriği hangi ağaçtan almışsanız bir aşısını alalım! Bizim bahçedeki eriğe de onu aşılatalım!” dedim.

Bulamadım, bulamadım, nihayet bizim Çanak-kale'deki köyde birisine, bir köylüye anlattım. Dedim: “—Böyle bir erik biliyor musunuz?”

“—Haa, ona *Hırsız Almaz Eriği* derler.” dedi. Dış görünüşü güzel olmadığı için hırsız almıyor ama, alsa iyi ederdi; çünkü çok tatlı, çok güzel...

İşte tasavvuf işin içine bakıyor, dış şekle bakmıyor. Onun için dışı kırk tane yamalı aba olabiliyor, ama içinde büyük bir filozof, çok büyük bir hakîm, çok güzel bir ahlâkçı olabiliyor.

e. Tasavvuf Fıkh-ı Bâtındır

Tasavvuf dinin özüne bakıyor, kalbe bakıyor. Hattâ alimlerden birisi diyor ki, “Fıkh-ı zâhir vardır.” Yâni dışın fıkhı vardır. Dinin ahkâmını inceleyen, şu şöyledir, bu böyledir diye ahkâm kesen ilme fıkıh ilmi diyoruz. İslâm hukuku diyebiliriz. “Tasavvuf da *fıkh-ı bâtın*'dır.” Yâni, kalbin, gönlün fıkhıdır. Böylece ayırt edebilirsiniz.

Birisi aklın fıkhıdır, akla göre hükümler; ikincisi, duygulara göre, kalbe göre hükümler... Onu inceler. Yâni, dış şekil itibariyle, formel olarak bir şey güzel görünebilir. Ama içinden güzel olmayabilir. Birisi size çok saygı gösteriyor gibi yapabilir, önünüzde reverans yapar, tebessüm eder; ama azılı düşmanınız olur, arkanızı

döndüğünüz zaman sizi çelmeleyecek veya hançerleyecek olabilir. Demek ki dışı güzel ama içi güzel değil...

Tasavvuf, iç güzelliğine önem veren bir ilim... Ama bu iç güzelliği, lâik bir iç güzelliği değil... Yâni inanca dayanmayan, pozitivist, yâhut bizim Cahit Tanyol'un lanse ettiği gibi Sokrates'in lâik ahlâkı değil... İnanca dayalı, Allah'a dayalı... Allah'a inanmaya ve Allah'a hesap vermeye yönelik bir samimiyet içindeki bir güzel ahlâk... Efendim, Sokrates lâik insanmış da... O da belli değil... Eski Yunanda malzeme ne kadar elimize geçmiştir ki Sokrates'in ne olduğunu iyi bilelim.

Sokrates'e soruyorlar:

“—Yâhu, sen gençleri niye aldatıyorsun?.. Niye başka bir yola çekiyorsun?.. Niye bizim tanrılarımızdan vazgeçirmeğe çalışıyorsun?.. Niye yoldan, baştan çıkartmaya çalışıyorsun bunları?.. Bunları sana birisi mi söylüyor?” diyorlar.

“—Evet, bana ilâhî ilham geliyor.” diyor.

Sonra, tenkid ettiği hususlar güzel... Cahit Tanyol onu lâik ahlâkın kaynağı gösteriyor ama, o da belki dinci, o da belki bir peygamber... Belki o ülkeye gönderilmiş bir peygamber... Yunanlıyı çok tanrıdan, şarap tanrısından, aşk tanrısından, harp tanrısından... kurtarıp vahdaniyeti öğretmeye çalışan bir insan...

Dinî olduğu için, tasavvufun ilk meselesi Allah'a inanmak, Allah'ı bulmak, Allah'ı bilmektir. Buna kendi tabirleriyle *ma'rifetullah* diyorlar, *irfan* diyorlar. Böyle olan kimseye de *ârif* diyorlar,

ârif-i billâh diyorlar. Yâni Allah'ı bilen, Allah'a ermiş bir kimse...

Eren diyorlar. Ermek kelimesinden gelmiş olabilir eren kelimesi... Benim de bir nazariyem var, eren kelimesinin etimolojisi hakkında... Farsça'da çoğul takısı «-ân» ekidir. *Merd*, adam demek; *merdân*, adamlar demek... *Zen*, kadın demek; *zenân*, kadınlar demek... *Dost*, ahbap olunan kimse demek; *dostân*, dostlar demek...

Aşıkpaşazâde'nin taksimatı var... Anadolu'ya gelmiş, o ilk sâfî müslüman kütlelerin içinde Gâziyân-ı Rum var... Ne demek?.. Gazâ ile meşgul olan kimseler... Rum, Anadolu... Anadolu'nun gazileri... Sonra bir de Bâciyân-ı Rum varmış. Yâni Anadolu'daki dindar hanımlar; onlar da bir takım İslâmî çalışmalar yapıyorlarmış. Sonra, Ebdalân-ı Rum; Anadolu'nun üçleri, yedileri, kırkları gibi, birisi ahirete göçtüğü zaman yerine sayı tam olsun diye yerine bedel geldiği için, *ebdal* denilen, *Ebdalân-ı Rum*'ları varmış.

İşte onun gibi, erân; yâni er kişiler... Ermekten değil de, er kelimesinin Farsça çoğulu gibi geliyor bana... Arapça'da ricâlullah, Allah eri, Allah ehli kimseler vardır. Onun Türkçesi gibi geliyor bana... Farsça takılı Türkçe kelime gibi geliyor. Bunu da bu arada, edebiyatçılığım dolayısıyla anlatmış olayım.

Çünkü, bir hadis-i şerifte şöyle buyruluyor:¹

¹ Taberâni, *Mu'cemü'l-Kebir*, c.XVII, s.117, no:290; Heysemi, *Mecmaü'zZevâid*, c.X, s.188, no:17103; Utbetü'bnü Gazvan RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VI, s.706, no:17498; *Câmiü'l-Ehâdis*, c.II, s.349, no:1409.

إِذَا أَضَلَّ أَحَدُكُمْ شَيْئًا أَوْ أَرَادَ غَوًثًا وَهُوَ بِأَرْضٍ
لَيْسَ بِهَا أَنْيسٌ فَلْيَقُلْ يَا عِبَادَ اللَّهِ أَغِيثُونِي يَا
عِبَادَ اللَّهِ أَعِينُونِي فَإِنَّ لِلَّهِ تَعَالَى عِبَادًا لَا يَرَاهُمْ

(طب. عن عتبة بن غزوان)

RE. 32/7 (*İzâ edalle ehadüküm şey'en, ev erâde gavsên, ve hüve bi-ardın leyse bihâ enîsün*) [Sizden birisi hiçbir kimsenin olmadığı bir yerde, bir şeyini kaybeder veya bir yardıma ihtiyacı olursa, (*felyekul*) şöyle desin: (*Yâ ibâda'llah, aġîsûnî*) “Ey Allah’ın kulları bana imdat ediniz! (*Yâ ibâda'llah, eînûnî*) Ey Allah’ın kulları bana yardım ediniz!” (*Feinna'llàhe teâlâ ibâden lâ yerâhüm*) Muhakkak ki her yerde Allah’ın görünmeyen bir kısım kulları bulunur.]

“—Sizden biriniz devenize bindiniz, çölde seyahat yapıyorsunuz. İhtiyacınız oldu, deveden indiniz. Bağlayacak bir yer yok, ağaç yok... Kumların arasındasınız. Siz indiniz namaz kılmak için... Deve ürktü, kaçtı... Şimdi bu uçsuz bucaksız çölde, bu deveyi yakalayamazsanız öleceksiniz, helâk olacaksınız. Çünkü su tulumları, yiyecekler devede... Mutlaka yakalamanız lâzım... Ama, deve de kaçmış durumda... Kovalasanız, yetişemezsiniz. Kumda zaten yürümek bir afettir. Bata çıka yürümek çok yorar insanı... O zaman deyin ki, “Ey Allah’ın kulları, bana yardım edin!.. Ey Allah’ın kulları, benim imdadıma yetişin!” deyin. Çünkü Allah’ın, o kişinin görmediği bazı er kişileri vardır.” diyor.

Sanıyorum ki, bu eren kelimesi öyle olsa gerek... Öteki mânâsı da olabilir. Bir rûhî eğitimini tamamlamış, en son noktaya ulaşmış, maksûda ermiş; o mânâ da olabilir ama, dervişler öyle biraz kendilerini ermiş de saymazlar. Tevâzuları dolayısıyla, “Ben âciz” derler, “Ben günahkâr” derler. Kendilerinden dâimâ böyle tevâzu ile bahsederler. (*Ed’afü’l- ibâd*) “kulların en zayıfı” derler. (*Efkarül fukarâ*) “fakirlerin en fakiri” derler. “Allah’ın rahmetine en muhtac olan kul” derler. “Pür-günah, pür-hatâ, pür-isyan” derler kendilerine ama, hiç de öyle değildir aslında... Sabah akşam ibadette, hayırda, hasenattadırlar da tevâzuan söylerler. Onun için, eren kelimesinde böyle bir mânâ, bana biraz zayıf geliyor.

Allah’ı bilmek, Allah’a ermek, ârif olmak tasavvufun ana hedeflerinden birisidir. Yunus Emre’nin güzel bir sözünü söyleyebiliriz:

İstemegil anı ırak, Gönüldedir ana durak.

Yâni, “Allah-u Teâlâ Hazretleri’ni uzakta, fezâda, mâverâda arama! Senin gönlündedir Allah-u Teâlâ Hazretleri’nin makamı!..” diye söylüyor. O aşkla, Allah’ı bilme ve ona erme aşkıyla yanıp tutuşuyor. Onu sevmek ve her şeyi onun rızası için yapmak ve tabii ana amaç, Allah tarafından sevilen bir kul olmak...

Kulun sevgisine önem vermiyorlar... Kulun alkışlamasına önem vermiyorlar... Şöhrete önem vermiyorlar... Kulun verdiği bahşişe ve sâireye önem vermiyorlar. Allah’ın kendilerini sevmesini istiyorlar. Tabii, bu sevmenin nasıl

olacağını gece gündüz düşünüp, onun yolunda da sevgiyi kazanmak için çalışıyorlar.

f. Allah'ın Sevdiği Kimseler

Yeri gelmişken söyleyelim: Allah'ın bir kimseyi sevmesi için, onların düşündükleri nelerdir?.. Neleri elde etmeğe çalışıyorlar, Allah sevgisini kazanmak için?..

Peygamber Efendimiz yahudi din adamlarını dine çağırınca demişler ki, “Biz Allah'ı seviyoruz, Allah'ın sevgili kullarıyız. Bizim dinimiz var, kendi inancımız var; ne diye senin yanına gelelim?.. Sana tabi olmağa lüzum yok, zâten biz Allah'ı tanıyoruz, seviyoruz.” deyince, ayet-i kerime inmiş:

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ
وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ

(آل عمران: ۳۱)

(Kul inküntüm tühibbûna'llàhe fe'ttebiünî yuhbibkümü'llàhu ve yağfir leküm zünûbeküm.)

“De ki ey Rasûlüm: Eğer onlar Allah'ı seviyorlarsa, –sen Allah'ın sevgili kulusun, Rasûlüsün– sana uysunlar! O zaman Allah da onları sever.” (Âl-i İmran, 3/31) buyruluyor.

Buradan, Allah'ın bir kulu sevmesinin şartı kesin olarak ortaya çıkıyor. Allah tarafından bir kulun sevilmesinin ana şartı nedir?.. Rasûlüllah'ın izinden yürümek, Hazret-i Peygamber gibi olmak... Hazret-i Peygamber'in

tavsiyelerini tutmak ve ona tabi olmak... Bunu uygulamışlardır.

Biliyorsunuz çok tatlı bir mutasavvıf vardır, Eşrefoğlu Rûmî derler. İznik'te çok güzel çinili camisi ve dergâhı vardır.

Ey Allah'ım beni senden ayırma! Beni senin cemâlinden ayırma! Balığın cânı su içre diridir. İlâhi balığı gölden ayırma!..

diyen, balık gölde nasıl olursa, o da Allah'ın sevgisi içinde, cemâlullah içinde sağ ve sağlam olacağını söyleyen şahıs... Diyor ki:

“İki vazifesi vardır mürşidlerin:

1. Kulları Allah'a sevdirmek.
2. Allah'ı kullara sevdirmek.”

Tabii, kullara Allah'ı sevdirmek güzeldir. Çocuğa baklavadan, börekten, elma şekerinden, horoz şekerinden, çukulatadan bahsedersiniz, verirsiniz; tadar, sever. Kullara Allah'ı sevdirmek kolay... Allah, kendisine tesir edilebilen bir varlık değil ki, Allah'a kulları nasıl sevdireceksiniz?..

Onu şöyle cevaplandırıyor Eşrefoğlu Rûmî: “Müridleri Rasûlüllah'a uydururum, Rasûlüllah'ın sünnetine tabi ederim, sünnet-i seniyyeye göre yetiştiririm. Onlar öyle olunca, Allah onları sever.” Çünkü bu ayet-i kerime zâten bunu bildiriyor.

Onun için, tasavvufta, tarikatta Allah'ın sevgisini kazanmak için birinci esas, Rasûlüllah'a ittibâ etmektir. Böylece, bid'atlardan uzak yaşamak, sünnete uygun yaşamak esas oluyor. Bid'at, — biliyorsunuz— dinde sonradan uydurma olarak

ortaya çıkmış şeylere deniliyor.

Meselâ, tarikatların en meşhurlarından Nakşî Tarikatı'nın ilk sayfada ana cümlesi budur: Sünnet-i seniyyeye ittibâ etmek, bid'atlardan ictinâb etmek... Kadirî Tarikatı da öyledir, Halvetî Tarikatı da öyledir, Mevlevî Tarikatı da öyledir. Açarsanız, ana kitaplarında bu esası görürsünüz.

Ama, şimdi bir kardeşimiz diyebilir ki:

“—Bazı tasavvuf erbabını biliyoruz, böyle değil!..”

Tamam, ben de biliyorum. Meselâ, on sene kadar önce, Cumhuriyet gazetesinin bir röportajcısı gazeteci Arnavutluğa gitmişti. Arnavutluk'ta Bektâşî tekkelerini gezmiş. Orada tekkede kendisine rakı ikram etmişler. E şimdi tabii bunu duyan bir insan, Cumhuriyet gazetesinde bunu okuyan —tamam misafir gitmiş, ikisinin de resmi var; oranın başkanı da buna rakı ikram etmiş— tabii diyecek ki:

“—Hani İslâm'da içki yasaktı? Niye böyle yapıyor?..”

Bunun cevabı şudur: Tasavvuf çeşitli tarikatlar halinde gelişmiştir ve çeşitli ülkelerde farklılık gösteriyor ve bulunduğu bölgeden bazı tesirler alıyor. Hani beyaz boya bazı yerde filizî yeşil olur, bazı yerde pembe olur, bazı yerde gök mavisi olur dedik ya... Altı biraz ıslaksa, oradan tesir alıyorsa...

Şimdi orada da —Balkanlar'da— tabii hristiyanlar var... Bölge kültür bakımından tam safî İslâmî

bir bölge değil; oradan tesir almış.

“—Peki Doğu Anadolu’da da, Orta Asya’nın falan yerinde de böyleleri var... Veya İran’da da var...”

İran’da da Zerdüştilik var daha önceden... Öbür tarafta da Şamanizm var... Onlardan tesir almışsa, elbet buna benzer durumlar olacaktır.

Onun için, tarikatları inceleyen kitaplar ikiye ayırırlar zâten:

1. Sünnî tarikatlar.

2. Rafızî tarikatlar, yâni sünnî olmayan tarikatlar.

Bunları merhum Fuat Köprülü başladı ilkönce kullanmağa; ortodoks tarikatlar, heterodoks tarikatlar filân diye... Ortodoks, muhafazakâr demek... Tabii bu tatlı olmuyor. Ortodoks deyince, hristiyanlık hatıra geliyor. Öyle değil, sünnî tarikatlar demek lâzım! O kelimeyi kullanmamak gerek...

Allah’ın sevgisini kazanmak için buldukları mantıkî şey güzel... Ayet-i kerimede bildirildiği gibi, Rasûlüllah’a, yâni Allah’ın sevgili kuluna uygun hareket edecek; Allah o sevgili kulunu sevdiği gibi, elbet ona uyan kimseyi, kendisini ona uyduran, benzeten kimseyi de sevecek. Akıl mantık kabul ediyor, ayet ve hadis bunu gösteriyor; bir...

İkincisi: Allah kendisine kafa tutanı mı sever, itaat edeni mi sever?.. Asî olanı mı sever, ibadet edeni mi sever?.. İyilik yapanı mı sever, yasakladığı zulmü, kötülüğü yapanı mı sever?..

Çok net, bunun cevabı da gayet aşikâr... İtaat edeni sever, iyilik yapanı sever, muhsin kullarını sever. Zâten ayet-i kerimede de bildiriliyor:

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

(البقرة: ۱۹۵)

(*Inna'llahe yuhibbü'l-muhsinîn.*) “Allah, ibadetini cân ü gönülden güzel yapan kullarını sever.” (Bakara, 2/195) buyruluyor.

Elbette bunu da anlıyoruz. Bir genel müdüre bir memur kendisini sevdirmek istiyorsa, yükselmek istiyorsa, elbette sözünü dinleyecek... Bir öğrenci sınıfı geçmek istiyorsa, elbette hocasının dediğini yapacak... Derslere çalışacak, onun imtihanında istediği başarıyı gösterecek. Bunun gibi bir şey... Onun için, vazifelerini yapması lâzım!.. “Namaz kıl!” Kılmıyor. “Abdest al!” Almıyor. “Oruç tut!” Tutmuyor. “Zekât ver!” Vermiyor. “İyilik yap!” Yapmıyor. “Zulmü bırak!” Bırakmıyor. “Tembelliği bırak!” Bırakmıyor. E tabii, böyle bir insan sevilmez. Öteki insan sevilir. İyilik yapan, fedâkârlık yapan, ibâdetinde tâatte olan insan sevilir.

Üçüncüsü: Karşılıklı sevgi esasını kullanmışlardır. O da şundan kaynaklanıyor, mantıklı bir şey olarak bunu görüyoruz. Hadis-i şeriflerde Peygamber Efendimiz buyuruyor ki:²

² Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.V, s.236, no:22117, 22133; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.II, s.338, no:577; Hâkim, *Müstedrek*, c.IV, s.187, no:7316; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.78, no:572; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XX, s.81, no:154; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VII, s.45, no:34100; Bezzâr, *Müsned*, c.I, s.416, no:2697; Beyhakî,

قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ تَعَالَى حَقَّتْ مَحَبَّتِي لِلْمُتَحَابِّينَ
فِيَّ وَحَقَّتْ مَحَبَّتِي لِلْمُتَوَاصِلِينَ فِيَّ وَحَقَّتْ
مَحَبَّتِي لِلْمُتَنَاصِحِينَ فِيَّ وَحَقَّتْ مَحَبَّتِي
لِلْمُتَزَاوِرِينَ فِيَّ وَحَقَّتْ مَحَبَّتِي لِلْمُتَبَاذِلِينَ فِيَّ
الْمُتَحَابُّونَ فِيَّ عَلَى مَنَابِرٍ مِنْ نُورٍ يُغِيبُهُمْ
بِمَكَانِهِمُ النَّبِيُّونَ وَالصِّدِّيقُونَ وَالشُّهَدَاءُ

(ط. حم. حب. طب. ك. ض. عن عبادة)

RE. 328/5 (*Kàle'llàhu tebâreke ve teâlâ*)
Ubâdetü'bnü's-Sâmit RA'dan rivâyet edilmiş
bu hadis-i şerif. Sonuna kadar okumayayım da
kelime kelime okuyarak ilerleyeyim. Peygamber
Efendimiz SAS buyurmuş ki:

(*Kàle'llahu tebâreke ve teâlâ*) “Allah-u
Tebâreke ve Teâlâ şöyle buyurdu:

1. (*Hakkat mahabbetî li'l-mütehâbbîne fîyye*)
“Benim için birbirlerini seven kullarıma benim
muhabbetim vâcib oldu.” Yâni, “Birbirlerini
seven müslümanları Allah sever.” O halde
Allah'ın sevmesi için müslümanların birbirlerini
sevmesi lâzım!

Sünenü'l-Kübrâ, c.X, s.233, no:20857; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Ev-
liyâ*, c.II, s.131; Heysemî, *Müsnedü'l-Hâris*, c.II, s.991, no:1108;
Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, c.II, s.265, no:2225; İbn-i Asâkir,
Târih-i Dimaşk, c.LVIII, s.426; Ubâde ibn-i Sâmit RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.IX, s.14, no:24671; *Câmiu'l-Ehâdîs*, c.XV, s.59,
no:14972.

2. (Ve hakkat mahabbetî li'l-mütevâsılîne fiyye) “Birbirleriyle irtibatını benim için devam ettirenlere, benim muhabbetim vacip oldu.”

3. (Ve hakkat mahabbetî li'l-mütenâsıhîne fiyye) “Birbirlerine hâlisâne, muhlisâne davranan, ihlâslı davranan, öğüt, nasihat eden kimselere benim muhabbetim hakikat oldu, vacip oldu, gerekli oldu.” Birbirine karşı samîmî olup, güzel, açık kalple hareket edenleri Allah sever.

4. (Ve hakkat mahabbetî li'l-mütezâvirîne fiyye) “Benim için birbirlerini ziyaret edenlere, benim muhabbetim gerekli oldu, vâcib oldu.” O halde Müslümanların birbirlerini ziyaret etmesi, araması, yoklaması, soruşturması, nasılsın demesi lâzım!

5. (Ve hakkat mahabbetî li'l-mütebâzilîne fiyye) “Benim sevgim, muhabbetim birbirlerine benim uğrumda, benim rızam için, benim izzim, celâlim için bezl ü ihsânda bulunanlar üzerine vâcib oldu, şart ve gerekli oldu.” buyruluyor. O halde, insanın dostuna hediyeler vermesi, ikramlarda bulunması lâzım!..

Hadis-i şerifin son kısmında da:

(El-mütehâbbûne fiyye alâ menâbirin min nûrin) “Benim uğrumda birbirlerine böyle muamele eden, birbirleriyle böyle muhabbetleşen müslümanlar, kıyamet gününde nurdan minberler üzerindedirler. (Yuğbituhüm bimekâni-himi'n-nebiyyûne ve'ssıddîkûne ve'sühedâ') Onların o menzilesine, o makamına, o itibarına peygamberler, sıddîkler, şehidler gıpta eder-

ler.” diye bildiriliyor.

İşte bu ayetlerden, hadis-i şeriflerden çıkan bir mânâ da müslümanın müslümanı sevmesidir. Başka bir hadis-i şerifi, maksadı iyi ifade etsin diye belge olarak, delil olarak söyleyeyim:

Allah-u Teâlâ Hazretleri, meselâ Kadir gecelerinde günahkâr kulları affediyor. Affediyor ama, affetmediği insanlar var... Birbirleriyle dargın olanları, birbirleriyle düşmanlık yapanları affetmiyor. Melekler, “Bunu da affet yâ Rabbi!” diye teklifi götürünce huzuruna; diyor ki, “Onlar birbirleriyle aralarını düzeltsinler, ondan sonra...”

Demek ki, müslümanın müslümanla iyi geçinmesi lâzım!..

Sonra bir başka delil: Müslüman müslümana üç günden fazla dargın kalmaz! Dargın kalması haramdır. İçki haram, adam öldürmek haram, hırsızlık yapmak haram, dargın durmak da haram...

Demek ki, müslümanın müslümanı sevmesi lâzım! Böylece Allah’ın sevgisini kazanacak.

g. Ahiret Kardeşliği

Onun için, tasavvufta ve tarikat içinde bir tarikat kardeşliği, bir muhabbet, bir ahiret kardeşliği kuvvetle vardır. Hattâ köylümüzde – köylerde yaşayan, köylerle ilgisi olan dinleyici kardeşlerimiz bilirler ki— bazı kimseler bazılarını ahiret kardeşi edinirler. Ve hattâ bazısı bazısına samîmî hitab etmek istiyorsa, “Nasılsın ahiretlik?” der. Yâni, “Ey benim ahiret

yönünden kendisini kardeş seçtiğim kimse, nasılsın?” demiş oluyor.

Onun için bu sevgi ve muhabbet, dostluk ve kardeşlik, Allah'ın sevgisini kazanmak için fevkalâde önemli bir husus olmuş oluyor.

Sonra hadis-i şerif var:³

³ Buhârî, *Sahîh*, c.V, s.2235, no:5651; Müslim, *Sahîh*, c.IV, s.1808, no:2318; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.IV, s.355, no:5218; Tirmizî, *Sünen*, c.IV, s.318, no:1911; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.228, no:7121; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.II, s.202, no:457; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.X, s.296, no:5892; Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.391, no:7855; Abdü'r-Rezzâk, *Musannef*, c.XI, s.298, no:20589; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VII, s.100, no:13960; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VIII, s.64, no:7974; Temmâmü'r-Râzî, *el-Fevâid*, c.II, s.15, no:516; ; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.X, s.177, no:5316; İbn-i Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, c.I, s.68; İbn-i Hibbân, *Sikât*, c.III, s.18, no:62; Ebû Hüreyre RA'dan.

Buhârî, *Sahîh*, c.V, s.2239, no:5667; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.365, no:19264; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.II, s.333, no:2388; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.VIII, no:211; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXVII, s.246, no:5803; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.XII, s.3, no:6351; Buhârî, *Târih-i Kebir*, c.I, s.278, no:893; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.VI, s.409; İbn-i Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, c.VI, s.80, no:291; Cerîr ibn-i Abdullah RA'dan.

Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.777, no:5218; Akra' ibn-i Hâbis RA'dan. Hâkim, *Müstedrek*, c.IV, s.43, no:6825; Abdü'r-Rezzâk, *Musannef*, c.III, s.552, no:6672; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.III, s.62, no:12124; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.VII, s.241, no:10163; Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, c.IV, s.177, no:3047; Abdurrahman ibn-i Avf RA'dan.

Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, c.I, s.47, no:95; Ebû Saîd el-Hudrî RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XII, s.403, no:13488; Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.221, no:5400; Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.V, s.215, no:25367; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.VII, s.241, no:10164; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.69, no:6943; Abd ibn-i Humejd, *Müsned*, c.I, s.309, no:1006; Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, c.I, s.136, no:371; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.III, s.91; İbn-i Sa'd, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, c.I, s.138; İbn-i Hibbân, *Mecrûhîn*, c.II, s.246; Câbir ibn-i Abdullah RA'dan.

مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يُرْحَمُ

خ. م. طب. عن جابر؛ حم. خ. م. د. ت. حب. عن أبي هريرة؛ طب. عن ابن عمر؛ أبو نعيم عن الأقرع
(بن حابس)

RE. 446/11 (*Men lâ yerham, lâ yürham*)
“Başkalarına merhamet etmeyen merhamet bulamaz, merhamete mazhar olamaz.”

Hattâ bir hadis-i şerif var: Kadının birisi zalimlik yapmış. Kızmış kedinin birisine, –kendisini mi tırmaladı, ortalığı mı pisletti, ne yaptıysa– kediyi hapsediyor. Yiyecek vermiyor, dışarıya da çıkartmıyor. Hapsedilen yerde kedi ölüyor. Hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz buyuruyor ki: “Bu kediyi öldürdüğü için, bu kadın cehennemlik oldu.” Yâni, bir basit mahlûka bile zulmettiği için, bu cezâyâ uğruyor.

Sonra bir kadından bahsediliyor ki, kendisi çölde, su olan bir kuyuya tutunarak inmiş, suyu içmiş. Dışarı çıkmış bakmış ki, bir susamış köpek, dili sarkmış, baygın, bitkin... Acımış ona... Demiş ki, “Ben susuzdum, içtim, suya kandım. Şuna da bir su alayım!” Aşağı inmiş tekrar... Maşrapa yok, kap yok, naylon yok o zaman... Pabucunu suyun içine daldırmış, yukarıya çıkarmış, köpeği sulamış. “Bu davranışından dolayı, o kimsenin bütün eski günahlarını Allah affetti. Onu cennetlik eyledi.” diye de hadis-i şerif var...

Demek ki, merhamet ve mahlûkata sevgi var...

Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.28, no:3562; İmrân ibn-i Husayn RA’dan. Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, c.VI, s.341; İbn-i Hibbân, *Mecrûhîn*, c.II, s.93; Enes ibn-i Mâlik RA’dan. *Kenzü’l-Ummâl*, c.III, s.166, no:5986; *Câmiü’l-Ehâdîs*, c.XXI, s.376, no:23762.

h. Hizmet Etmek Önemli

Benim tesbit ettiğim şeylerden sonuncusu hizmet var... Neyi sayıyoruz, nedir bu saydıklarımız?.. Kul Allah'ın sevgisini kazanmak için bir yol izleyecek, bir şeyler yapacak; nedir yaptıkları?.. Rasûlüllah'a uymak, ibadetlerin taatlerini yapmak, öteki müslümanları sevmek, bütün mahlûkata karşı şefkatli olmak... Ve beşincisi hizmet!.. Yâni, hizmet edecek.

E mecbur mu bu, hizmetçi mi, müstahdem mi? Niye hizmet edecek?.. Allah rızası için... İyilik yapacak, hizmet edecek, hizmet götürecektir... Çeşme yapacak, köprü yapacak... Yükünü taşıyabilecek... filân. Hizmetin sonsuz türleri olabilir. Hizmet edecek!.. Hizmet eden ilerliyor ve Allah'ın sevgisini kazanıyor ve yükseliyor.

İşte bir mutasavvıfın ana mantığı, Allah'a kendisini sevdirmek... Sevdirecek şeyleri yapmak sûretiyle Allah'ın sevdiği kulu haline gelmek... Bu hale gelmek için, bu sayılan şeyleri yapmak için de, bir takım metodlar geliştirilmiş, uygulanmış. İşte bu metodlara tarikat deniliyor.

Şöyle bir söz bütün tarikat kitaplarında yazılır, baş taraflarına:

الطُّرُوقُ إِلَى اللَّهِ بِعَدَدِ أَنْفَاسِ الْخَلَائِقِ

(*Et-turûku ila'llâhi bi-adedi enfâsi'l-halâik.*)
“Allah'a giden yollar çoktur. O kadar çoktur ki, mahlûkatın nefesleri sayısınca çoktur.”

Yâni, ben bir tek varlığım ama, bu yaşıma

gelinceye kaç tane nefes aldım!.. “Mahlûkatın sayısınca” demiyor, “Mahlûkatın nefesleri sayısınca” diyor. O kadar çok... Yâni, insan çeşitli yollarla Allah’ın sevgisini kazanabilir, Allah’a ulaşabilir. Ama yine de birtakım metodlar ortaya koymak lâzım, bu insanları yetiştirmek lâzım!.. Tasavvuf bunu üstlenmiş bir yoldur.

İslâmî ilimleri ele aldığımız zaman her birinin konusunu görüyoruz: Tefsir ilmi, Kur’an-ı Kerim’i anlamayı, anlatmayı esas alıyor. Akaid ilmi, doğru bir inancı tarif ediyor, öğretiyor. Fıkıh ilmi, muamelat dediğimiz insanlar arası hukuku tanzim ediyor. Hadis ilmi, Peygamber Efendimizden gelen rivayetlerin ilmini yapıyor; doğrusunu eğrisini, açıklamasını ortaya koyuyor. Tasavvuf ilmi de insanın ahlâkî olgunlaşmasını, kemâle ermesini sağlayan bir ilim...

E tabii, gaye bu olunca, bu sağlamayı nasıl yapacak diye birtakım metodlar geliştirmişlerdir. Bu metodlar, birisinde ötekisinden farklı olduğu için çeşitli yollar, usüller, metodlar gelişmiş; onun için, çeşitli tarikatlar ortaya çıkmıştır. Hak tarikattır, doğrudur, ama metodu farklıdır. Neye benzetebiliriz bunu?.. Çeşitli otomobiller vardır: BMV vardır, Mercedes vardır, Ford vardır, Rolly Roise vardır, Chavrole vardır... Hepsi otomobildir ama, metodları farklıdır. Birinin parçası ötekisinden farklı olabilir.

İnsanın yetişmesi için tasavvufun uyguladığı iki ana yol var:

1. İnsanın kendisini, iradesini, nefis dediğimiz

varlığını yola getirmek için, bir sıkı eğitim, askerî disiplin içinde bir eğitim... Bu disipline riyâzet diyorlar. Rûhî bir riyâzet, rûhî bir idman... Jimnastiğin eski dildeki adı *riyâzetü'l-beden*, bedenın eğitimi... Bir de ruhun riyâzeti var; o da işte tasavvuf... Yâni ahlâken gelişmesini sağlayacak.

2. Bir de aşk, sevgi ve muhabbet yolu var... Birisi, askerî disiplin içinde bir takım meşakkatli eğitimler geçirerek yetiştiriyor; ötekisi, ona sevgi aşılayarak seven insan, aşık insan haline getirerek onu iyi işleri yapmağa güçlü hale getiriyor.

Bu iki ana yoldan bizim kültürümüz, Osmanlı kültürü, Orta Asya kültürü, bizim mazimizle, tarihimizle ilgili olan eğitim yolu aşk yoludur. Sevgi, aşk, coşkunluk yoludur. Onun için, Ahmed Yesevî'yi ele alın, şiirlerini, hikmetlerini okuyun; Yunus Emre'yi ele alın, divanını okuyun; Mevlânâ'yı ele alın, şiirlerini okuyun, baştan sona işlediği konuların istatistiğini yapın çok büyük ölçüde sevgi temasının, ilâhî aşk temasının işlendiğini göreceksiniz. Coşkunluk göreceksiniz.

Meselâ, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'de muazzam bir rûhî coşkunluk, sevgi, asırlar ötesinden hissediyoruz, görüyoruz. Yunus'ta o insan sevgisini çok net olarak görüyoruz. Eşrefoğlu Rûmî'de çok net olarak görüyoruz:

Seni sevmek benim dinim, imânım; İlâhi din ü imandan ayırma!

Balığın canı su içre diridir; İlâhi balığı gölden

ayırma!

Sevgi ile yanıp yakılıyor. “Balık suyun içinde canlıdır, çıkınca ölür. Beni de senin aşkın deryasından dışarıya çıkarma yâ Rabbi! O deryanın içinde olayım.” diyor.

Orhan Veli’nin dediğinin biraz farklısını söylüyor. Orhan Veli, “*Bir de rakı şişesinde balık olsam!*” demiş. Ondan asırlarca önce Eşrefoğlu Rûmî, “Beni aşkının deryasından dışarı çıkartma yâ Rabbi!” diyor. Kültürler farklı, dünyalar farklı, edepler farklı...

Bizim ana yolumuz aşk yoludur. O bakımdan tarihimizde büyük mutasavvıf olarak gördüğümüz şahısların hepsinde bu ana fikri görüyoruz, sevgi halini görüyoruz. Şiirlerinde bunu okuyoruz.

Fuzûlî de aynı ekoldendir. Fuzûlî, Mevlânâ, Hacı Bektâş-ı Velî, Yunus Emre, Ahmed Yesevî... Bunlar Horasan’ın aşk ve sevgi ekolünün mümessilleridir. Fuzûlî’yi biliyorsanız, neler söylüyor:

Aşk derdiyle hoşem, el çek ilâcımdan tabîb;

Kılma derman kim, helâkim zehri dermanımdadır.

“Ben bu aşk derdiyle çok mutluyum, memnûnum bu halimden. Sen beni tedâvi etmekten vaz geç!.. Doktor, beni tedâvi etme, bırak şu ilâcı!.. Ben tedâvi edilirse, mahvolurum. Bırak böyle aşık kalayım, böyle hasta kalayım!..”

Şeyh Galib öyle, *Hüsn-ü Aşk*’ı yazmış. Mevlânâ ve bütün taraftarları... Hakîkten de aşık adamlar... Hayatları böyle, sevgi içinde...

Seven bir insanın artık, sevdiği için yapmayacağı fedâkârlık kalmıyor. Yunus Emre'nin sözü hepimizin bildiği bir sözdür:

Yaradılanı hoş gör, Yaradan'dan ötürü!..

Yine Yunus Emre'den:

Yunus sen bu dünyaya niye geldin?

Gece gündüz hakkı zikretsin dilin,

Evlîyâyâ uğramaz ise yolun,

Göçtü kervan, kaldın dağlar başında!

Bizim kendi kültür çevremizde, kendi tasavvuf alanımızda, “Mutasavvıf nasıl insandır?” diye baktığımız zaman, döğene elsiz, söğene dilsiz, mütevâzi, gönülsüz, kibirlenmeyen bir insan karşımıza çıkıyor. Tatlı dilli, güleç yüzlü, hizmet ehli, fedâkâr, iyilik yapan; etrafa, ufak tefek işlere aldırmayan, ufak tefek haksızlıklara önem vermeyen ama çok aktif bir insan karşımıza çıkıyor.

Diyorlar ki:

“—Dervişlik miskinliktir, geri kalmamızın sebebi dervişlerdir.”

Böyle söyleniyor. Bazan aşağı mahallede birisi bir yalan söyler, yukarı mahalleye gelince kendisi de inanır derlerler. Doğru olduğu düşünülebilir. Ama, misaller üzerinde düşündüğümüz zaman, doğru değil!.. Çünkü bakıyorsunuz ki, Horasan erenleri, Ahmed Yesevî'nin dervişleri hiç de öyle oturmamışlar bir yerde; Anadolu'ya kadar gelmişler, burayı İslâmlaştırmışlar. Burada da durmamışlar, Balkanlar'a kadar gitmişler.

Ord. Prof. Ömer Lütfi Barkan'ın nefis bir makalesi vardır bu konuda: “*Kolonizatör Türk Dervişleri*” diye... Balkanlar'ı nasıl müslüman etmişler, onu anlatır.

Derviş gidiyor, ölmeğe razı, ölümden korkmuyor. Yoksulluğa alışkın, yoksulluktan korkmuyor. Yabancı bir diyara gidiyor. Mütevâzi, kendi halinde bir insan... Kervanların geçtiği bir dağ belinde, bir geçitte, bir derbentte yerleşiyor adamcağız... Herkese iyilik yapıyor. Gelene geçene ikramda bulunuyor, akşam evinde misafir ediyor. Misafirler çoğalmışsa, binayı büyütüyor, bir tekke haline getiriyor. Nihâyet, orası bir yerleşme alanı oluyor. Kervanların gidip gelip durduğu bir yer oluyor. Sonra bir şehir haline geliyor. Bir gayrimüslim ülkede, bir koloni meydana getiriyor. Sonra oradan etrafa yayılıyor.

Hristiyanlar da bakıyorlar, seviyorlar adamı... Ahali bakıyor ki, dürüst, tatlı dilli, güleç yüzlü şair ruhlu, iyiliksever bir insan... Hizmet ehli bir insan...

Tabii bu sadece insana yönelik ve insandan bir menfaat gelsin diye, materyalist bir anlayışla değil!.. Buraya özellikle dikkatinizi çekerim. “Ben Yugoslavya’ya gideyim, bir koloni kurayım. Sonra, orayı genişleteyim; Yugoslavya benim olsun!” dese, bu nedir?.. Materyalist bir hesaptır. Böyle yapmış değil bunlar...

Bunlar sadece insana hizmet etmemiş, hayvana da hizmet etmiş. Uyuz bir köpeği görüyor, acıyor. Alıyor, tedâvi ediyor. Neden?..

Yaratılanı Yaratan'dan dolayı hoş tutmağa çalışıyor. Köpeğe bile yapılan iyiliğin, kendisine fayda vereceğini biliyor.

Peygamber Efendimiz'e bir sahabi geliyor diyor ki:

“—Yâ Rasûlallah! Binbir zahmetle bir kuyu kazdım. Kendi develerim su içsin diye, kuyudan su çekiyorum, hazneye boşaltıyorum. İpler elimi yara yapıyor. Uyuz, yaşlı, sahibinin artık bakmadığı, ot vermediği, salıverdiği, başıboş develer de geliyor, bu sudan onlar da içiyorlar. Ben çok zahmet çekiyorum, kuyudan suyu çıkartırken; ne yapayım?..”

Diyor ki, Peygamber Efendimiz:

“—Bırak onlar da içsin!.. Onun da ciğeri var, onun da ciğeri yanar; o da hayırdır.” diyor.

Derviş iyiliği yaparken Allah'tan bekliyor. O deveden bir fayda yok... Faydası olsa, sahibi bırakmazdı. Belli bir yaştan sonra, merkepleri salıveriyorlar. Hattâ adalara, su olmayan adaya bırakıyorlar. Affedersiniz, “Eşek Adası” niye o ismi almış?.. Çünkü oraya bırakıveriyor. Zavallı hayvan denizin tuzlu suyunu içerek yaşarsa yaşıyor, ölürse ölüyor.

İyiliği Allah için yapıyor. Vakıf kurabiliyor. “Ev sahibinin bulaşıklarını yıkarken tabak kıran hizmetçi dayak yemesin, azar çekmesin!” diye, hizmetçilerin kırdığı tabakları telâfi eden vakıf kuruyor. Kanadı kırık, bacağı kırık olduğu için uçamayan leyleklere baksınlar diye vakıf kuruyor. Evini inşâ ettiği zaman, sağ üst köşesine kuş köşkü yapıyor; serçeler gelsin, orda

yuva yapsın diye... Çünkü, onun cıvıldaşması da Allah'a bir niyaz, bir zikir olarak düşünülüyor.

Çiçeğe bile baktığı zaman onun haliyle halleniyor, konuşuyor:

Sordum sarı çiçeğe, niye benzin sarıdır? Çiçek eydür derviş baba, ahım dağlar eridir.

Sordum sarı çiçeğe, neden boynun eğridir? Çiçek eydür derviş baba, özüm Hakk'a doğrudur.

“Niye sen sararmışsın, solmuşsun?” diye soruyor. Haaa, ölüm varmış da, ölümden korkuyormuş da ondan sararmış. “Neden boynun eğridir o halde, ey çiçek?” diye soruyor. Sarı çiçek, böyle boynu bükük... “Evet, boynum eğri ama, özüm Hakk'a doğrudur.” diyor. “Kardeşin var mı?” vs. Bakarsın, Yunus Emre sarı çiçekle konuşur... Bakarsın, Yunus Emre gıcır gıcır dönüp su çeken dolapla konuşur. Kuşları sever, ağaçları sever, çiçekleri sever.

Bizde, bizim kültür tarihimizde çiçek sevgisi muazzam bir şeydir. Baron de Büsbek, Hollanda'dan kalkmış pâyitahta, İstanbul'a elçilik için geliyor. Yedikule'den kervanı İstanbul'a doğru yaklaşırken, gördüğü lâle, sümbül bahçelerinden, gül bahçelerinden hayran kalıyor, hayretlere düşüyor. Kitabına şöyle yazmış:

“—Bu Osmanlıların çiçek sevgisine akıl ermez, bunlar çiçek aşığıdır. Bir çiçeğe dünyanın parasını verirler.”

Lâle soğanını alıp Hollanda'ya götürmüş olan adam, o adam... Lâleyi bizden alıp oraya

götürmüşler.

Bir çiçek sevgisi, bir kuş sevgisi, bir bülbül sevgisi, mahlûkata acıma duygusu, bir insana hizmet etme aşkı; birisinin duasını almak, hiç kimseyi hor görmemek, toprak gibi mütevâzi olmak, gündüz kazanıp akşam kazandığıyla başkalarına hayır hasenat yapmak... Bu eğitimle yetişiyorlar.

İbn-i Batuta meşhur seyyah, Arap seyyahı... kervanıyla, atlarıyla Anadolu'yu geziyor. Denizli şehrine geldiği zaman, atının yularını palabıyıklı bir adam yakalıyor. “Yürü!” diyor. Tabii o adam Türkçe bilmiyor. Bu da Türk, Arapça bilmiyor. Palabıyıklı bir adam... Belinde de kocaman bir yatağan var... Kuşaklı, şalvarlı, babayiğit, kırmızı yanaklı bir insan... Arap seyyahın ödü patlıyor. “Eyvah!..” diyor. Kendi devesi var, atı var... Arkasında katırlarda kendisine hediye verilmiş halılar var, hediyeler var... Sevilen, padişahlara misafir olan bir kimse... Malı mülkü dolu... “Eyvah, benim mallar gidiyor galiba?..” diye korkuyor.

Tam o korku içindeyken, bir palabıyıklı daha geliyor. O da öbür tarafından tutuyor atının... Birisi bir tarafa götürmek istiyor, birisi öbür tarafa götürmek istiyor. Aralarında bir tatlı münâkaşa... Anlayamıyor ne olduğunu...

Münâkaşanın sebebi şu: İlk yakalayan şahıs diyor ki:

“—Bu tanrı misafirini ilk defa ben gördüm. Onun için, bunu bizim tekkeye götürmem lâzım; orada yedirip içirip ağırlamamız lâzım!”

Onun için yakalamış. İkinci gelen şahıs da diyor ki:

“—İyi ama kardeşim, ayıp değil mi? Bu mıntık bizin mıntıkamız... Bizim mıntıkamızdan sen misafiri al, öbür mıntıkaya götür; olur mu? Kısmet bize gelmiş, biz ağırlayacağız bunu... Yedireceğiz, içireceğiz, yatma yeri göstereceğiz ve bunun duasını, sevabını biz kazanacağız. Olur mu şimdi senin bunu öbür mıntıkaya götürmen?..”

Kavga bu... Osmanlının, dervişin, Yunus’un, Mevlânâ’nın, Eşrefoğlu Rûmî’nin, Erzurumlu İbrâhim Hakkı’nın vs. erbâb-ı tasavvufun ana yapısı bu...

İşte bu güzelliklerden dolayı, bu tecrübelerden dolayı ve ortaya çıkan insan tipinin, Mevlânâ gibi bir insan olması; şarkın garbın beğendiği güzel fikirleri söyleyen, insancıl fikirler, insan haklarına uygun fikirler söyleyen kimseler olması, son derece zarif ve edip kimseler olması herkesi hayran bırakıyor.

Mevlânâ Hazretleri’ne birisi gelmiş, fukara... Bir yazı yazıyor, vezire gönderiyor, “Bu fukaranın işini yap!” diye... Vezir de cevap gönderiyor Mevlânâ Hazretleri’ne, diyor ki: “Divan mevzuatına uygun değildir isteğiniz!” Yâni, resmi devletin kanunlarına isteğiniz uygun değildir. “Divan mevzûatına uygun olmadığından, isteğiniz yerine getirilememiştir efendim!” diye mektup yazıyor.

O mektubun altına tekrar yazıyor, diyor ki:

“—Vezir hazretleri divânın sahibidir. Divan vezire

sâhib değildir.” diyor ama, divan Farsça’da iki mânâyâ geliyor. Bir, bizim bildiğimiz devlet dairesi mânâsına geliyor. Bir de, *div* kelimesinin çoğulu oluyor; *divân*, devler mânâsına geliyor. Dev de Türkçe’deki büyük adam mânâsına değil, şeytan mânâsına Farsça’da... *Divan*, şeytanlar demek... Yâni, Mevlânâ yazdığı cevapta demiş ki: “Vezir hazretleri divanın sahibidir, istediğini yaptırabilir. Şeytanlar vezire ters şey göstermesinler.” demiş gibi oluyor. Fakirin işini yapmayanları da şeytana benzetiyor. Tabii, bu nükteden gülmüş vezir... Hoşuna gitmiş bu nükte...

Zarif insanlar, tatlı insanlar, ölümden korkmayan insanlar... Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *şeb-i arus* (düğün gecesi) diyor ölümüne... “Ben öldüğüm zaman, benim arkamdan ağlamayın!” diyor. “Elvedâ demeyin, ayrılığa değil kavuşmağa gidiyorum.” diyor. İnanmış insan...

Tasavvuf onun için yaşıyor. Tasavvuf büyükleri onun için seviliyor. Bu eğitim aynen bugün de devam ettiği için, Avrupalısı, Amerikalısı mutasavvıf oluyor. Bizde kanunen yasak olduğu için pek çok kimse olmamış ama, Avrupa’da böyle bir yasak olmadığından, onlar Melevî, veyahut Kadirî, veya Nakşî, veya Kuzey Afrika’daki filânca şeyhten feyz almış olabiliyor.

Toplum arasındaki münâsebetleri düzenleyen konuya ahlâk diyoruz. Ahlâk, toplumun bir kurumudur, insanlar arasındaki münâsebetleri düzenler. İşte tasavvuf, o toplum münâsebetlerini en güzel, en fedâkâr, en hasbî, en menfaat duygusundan uzak şekilde düzenleyen bir

eğitim verdiğinden, bugün de seviliyor. Bugün de hayatla candan ilişkili... Bugün de bu eğitimi görmek zorundayız.

Biliyorsunuz öğretim görmek için müesseselerimiz var: İlkokul, ortaokul, lise, üniversite, mastır, doktora, doçentlik, profesörlük var... Öğretim var, bilgi öğreniyoruz ama, bu ahlâk eğitimi neredede göreceğiz?.. Yâni, sevgiyi nerden öğreneceğiz, merhameti nerden öğreneceğiz?.. Menfaatimizi ayaklar altına alarak bir insanı sevindirmeye nasıl alışacağız?.. Birbirimizi sevmeyi, birbirimizi saymayı nasıl öğreneceğiz?.. Bunun da eğitimi lâzım!..

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî diyor ki:

چند خوانی حکمت یونانیان

حکمت ایمانیان را هم بدان

Çend havâni hikmet-i yunâniyân, Hikmet-i imâniyân ra hem bidân.

“Madem ki Yunanlıların felsefesini öğreniyorsun, imanlıların felsefesini de bir öğren! O da lâzım!..”

İşte Boğaziçi Üniversitesi, işte Bilkent Üniversitesi, işte İngilizce eğitim... İşte sosyoloji, psikoloji, işletme, çeşitli ilim dalları... Hani ahlâkın insana kazandırılması?.. Öğretimi demiyorum. Öğretim, bilgi vermek... Bilgili olur ama, bir şey olmaz!.. Eğiteceksin. Eğittiğin zaman, centilmen bir insan olduğu zaman kıymeti var...

“—Şimdi buralardan yetişen modern bir insan centilmen insan olmuyor mu?.. Amerika’dan yetişen insan centilmen olmuyor mu?..”

Amerika’nın centilmeni, bizim Yunus’umuz gibi olamaz!.. Onların centilmenliği, bizim Yunus’umuzun centilmenliği gibi, Mevlâna’mızın centilmenliği gibi olamaz!..

Mevlâna Hazretleri yolda bir papazla karşılaşmış. Papaz bakmış ki, karşıdan nurlu, mübarek bir şahıs geliyor... Eğilmiş önünde... Mevlânâ Hazretleri de ona eğilmiş. Papaz kalkmış bakmış ki, bu büyük zât, müslümanların itibarlı büyük alimi ona eğiliyor. Kendisi fakara, o devirde şehrin kenar mahallesinde oturan bir kimse... Bu sefer o tekrar eğilmiş, Mevlânâ da tekrar eğilmiş. Kalkmış bakmış yine eğiliyor. Bir daha eğilmiş, bir daha eğilmiş. Mevlânâ da ondan aşağı kalmamış eğilmekte... O da ona eğilmiş. Sonunda papaz müslüman olmuş.

Benim hoşuma giden tarafı şu bu fıkrada: Sonra Mevlânâ Hazretleri olayı anlatırken birisine, diyor ki:

“—Papazın birisi tevâzû vazifesini bizim elimizden alıp, bizimle tevâzûda yarışmağa kalktı; hiç ona verir miyiz?..”

İşte bu anlayışta olduğu için, bu eğitimin Amerika’da yapılması mümkün değil... Avrupa’da yapılması mümkün değil... Cambridge Üniversitesi’nde yapılması mümkün değil... Yale Üniversitesi’nde görülmesi mümkün değil... Boğaziçi’nde de mümkün değil... Bu eğitimin görülmesi lâzım!..

Allah bizi hem dünyevî bilgilerle, hem zâhirî bilgilerle öğrenimini tamamlamış; hem de kalb ve gönül eğitimini bâtınî bilgilerle, derûnî, transandantal birtakım güzel hisler ve duygularla, beşerî insânî duygularla, iç eğitimini, kalb eğitimini yapmış insanlardan eylesin...

i. Sorular - Cevaplar

Soru:

“– Tasavvufu, ‘Nafile ibadetlerin organize edilmiş bir şeklidir.’ diye tanımlayabilir miyiz?”

Hayır! Tasavvuf, nafile ibadetlerin organize edilmiş bir şekli değildir. Bazan nafile ibadeti bile bırakır mutasavvıf... Bizim büyüklerimiz diyor ki: “İnsana hizmet bahis konusu olduğu zaman, nafile ibadeti terk ederiz. Çünkü, nafile ibadet insanın ferdî kazancıdır. Ama, başkasına hizmet topluma kazançtır; bunun sevabı çoktur.”

İbrâhim AS Kâbe’yi binâ ettiği zaman, dört köşesinde biner rekât namaz kılmış. demiş ki:

“–İbadet ettim. Bunu beğendin mi yâ Rabbi?.. Sana yapabileceğim bundan daha sevgili bir ibadet var mı?..”

“–Evet yâ İbrâhim! Bir fakirin kursağında bir lokma ekmek...” buyurmuş.

Demek ki, şahsen sen ibadet ediyorsun, faydası sana... Ama başkasına faydalı bir şey yaptığın zaman, onun kıymeti daha yüksek oluyor, nafile ibadetten önce geliyor.

Onun için, tasavvufta hizmet esas olduğundan, hürmet esas olduğundan, böyle bir nafile ibadetlerin organize edilmiş şekli diyemeyiz. Aksine, gece gündüz çok nafile ibadet eden insanlar vardır, onlara *âbid* diyor mutasavvıflar... Ama *âbidlik*, tasavvufun aşağı mertebesidir. En aşağı mertebesi *âbidlik* mertebesi... Ondan sonra, *zâhidlik* mertebesi geliyor, ondan sonra *âriflik* mertebesi geliyor, ondan sonra *âşık-ı sâdıkların* mertebesi geliyor. Allah'ı seven, Allah tarafından sevilenlerin mertebesi... Yüksek mertebe bu oluyor.

Soru:

“– *İnâbe* ve *biat* nedir, aralarındaki fark nedir? Dindeki konumları nedir?”

İnâbe, Allah'a dönmek demek... *Münîb*, derler, *inâbe* eden kimseye... *Tevbe* de dönmek demek... *Tevbe* ve *inâbe*, yanlış yolu bırakıp Allah'ın sevdiği yola yönelmek demektir.

İnâbe, bir insandaki iç değişikliğini sembolize ediyor, onu gösteriyor. *Bey'at* ise; bir mürşide, bir şeyhe gidip onun eğitimini kabul ettiğini, onun ustalığını, hocalığını kabul ettiğini bildirip, “Ben sana *tâbîyim!*” demektir. *Bey'at* bir anlaşmadır, sözleşmedir. *Hattâ el* tutularak yapılır.

Peygamber Efendimiz'in sahâbesi (*Rıdvânu'llâhi aleyhim ecmaîn*), Peygamber Efendimiz'in yanına gitmiş, elini sıkarak sözleşmişlerdi.

“–Nerede?..”

Birinci Akabe Bey'ati, İkinci Akabe Bey'ati,

Hudeybiye Bey'ati gibi umûmî bey'atler var... Şahsî bey'atler var, grup bey'atleri var... El tutarak söz vermek sûretiyle... Kadınların bey'ati var, erkeklerin bey'ati var...

Bey'at demek, sözleşme demek... Yâni, hukûkî bir form kazandırıyor inâbesine, dönüşüne... Ve birisine bağlandığını ifade ediyor. Fark budur aralarında...

Dindeki konumları: Peygamber Efendimiz SAS'e bey'at etmeyi ayet-i kerimeler bildiriyor:

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ

(الفتح: ١٠)

(Inne'llezîne yübâyiüneke innemâ yübâyiûna'llâh) [Muhakkak ki sana bey'at edenler, gerçekte Allah-u Teâlâ'ya bey'at etmişlerdir.] (Fetih, 48/10)

إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰ أَنْ لَا يُشْرِكْنَ

بِاللَّهِ شَيْئًا

(İzâ câeke'l-mü'minâtü yübâyi'neke alâ en lâ yüşrikne bi'llâhi şey'en) [Mü'min hanımlar, Allah'a hiç bir ortak koşmamak üzere bey'at etmek için sana geldikleri zaman...] (Mümtahine, 60/12) gibi ayet-i kerimelerde mübâyaa vardır.

لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ

الشَّجَرَةَ

(الفتح: ١٨)

(*Lekad radiya'llàhu ani'l-mü'minîne iz yübâ-yiûneke tahte's- şecereti*) [Allah, ağaç altında baş eğerek sana bey'at eden mü'minlerden râzı olmuştur.] (Fetih, 48/17) ayet-i kerimesi gibi ayet-i kerimeler vardır. Yâni, Kur'an-ı Kerim'den bir hakikattir. Elbette o devrin insanının Peygamber Efendimiz'e bağlanması gerekli idi. Kur'an'dandır, dinin esaslarındandır.

Bu zamanın insanı ne yapacak?.. Peygamber Efendimiz var iken, bir müslümanın Peygamber Efendimiz'e bağlanması gerektiğini hepimiz kabul ediyoruz, itiraz duygusu gelmiyor içimizden... Peygamber Efendimiz'den sonra ne olacak?..

Ne olduğuna bir bakalım: Peygamber Efendimiz'den sonra Ebûbekir Sıddîk Efendimiz'e bağlanılmıştır. Ondan sonra, Hulefâ-yı Râşidîn'e bağlanılmıştır. Ondan sonra, bir zorbalık devri gelmiştir. Zorla, Medine-i Münevvere'nin mescidinin kapılarında silâhlı askerlerin durup, "İlle Emevî hükümdarına bey'at edeceksiniz! Etmezseniz kafanızı keserim!.." diye zorbalıkla, zorla tâbî kılma... Tabii, bu esas bey'at değildir.

Bu bakımdan, alimler ile yöneticiler arasında zaman zaman çeşitli ihtilâflar çıkmıştır. Haccâc-ı Zâlim Mekke-i Mükerreme'yi muhasara edip, Abdullah ibn-i Zübeyr'i şehid etmiştir. Yezid ibn-i Muâviye zamanında, Peygamber

Efendimiz'in torunu Hazret-i Hüseyin Irak'a çağırılmışken, çoluk çocuğu ile beraber katliama uğratılmıştır.

Tabii, o zaman onlara yapılan bey'at, sağlam, hakîkî ve kalbi rahatlatan bir bey'at olmuyor. O zamandan itibâren evliyâullahâ, din alimlerine bey'at etmişlerdir ve edilmesi gerekir.

Soru:

“– Said-i Nursî (Rh.A), devrin tasavvuf devri değil de imanı muhafaza ve kurtarma devri olduğunu müteaddit defalar zikretmiş; bunu yorumlar mısınız?”

Said-i Nursî merhumun, bizim Gümüşhaneli Ahmed Ziyâeddîn Hazretleri'ne üstadım dediğinin şahitleri var: Samsun'da Mustafa Bağışlayıcı, Eskişehir'de Abdülvahab'ın babası... Bizzat Said-i Nursî'yle görüşüp anlattıkları şeyler var...

Meselâ, Gümüşhanelidir söylediğim şahıs... “Nerelisin evlât?” demiş Said-i Nursî merhum kendisine... “Gümüşhaneliyim!” deyince, “Hocamın memleketindensin...” diyerek açıkça Gümüşhaneli Hocamız'a bağlı olduğunu söylemiş.

Benim hocam Mehmed Zâhid-i Bursevî'ye de, bir muhakemesi olduğu zaman gelmiş olduğunu, hocam bana nakletmişti:

“–Hocam ben de Evrâd-ı Bahâiyye'yi, Bahâeddîn-i Nakşibend Hazretleri'nin evradını okuyorum.” dediğini; “Bana dua edin, bugün mahkememiz var!” dediğini söylüyorlar.

Ayrıca Mustafa Bağışlayıcı'nın da, bağlı olduğuna dair hatıraları var... Kendisinin tasavvufa bağlılığı vardır; bir... İkincisi imanı kurtarma ve muhafaza, ma'rifetullah'a ermek, mü'min-i kâmil olmak, zâten tasavvufun işidir.

O bakımdan ya bu sözü söylemedi üstâd; ya da söylediye, “Şu sırada böyle bir şeyhe bağlanmayın da, benim tavsiyelerimi tutun! Çok acil bir durum içindeyiz. Şu risâleleri okuyun, yazın; böyle bir çalışma yapalım!” demiş olabilir.

Soru:

“– Tasavvufun modernizasyondan etkilenmesi ne derecededir? Sizin tasavvufu modern dünyaya adapte ettiğiniz söyleniyor; bu ne derecede doğrudur?”

Tasavvufta modernizasyonu diye bir şey sezmiyorum ben, tasavvufun içinde... Tasavvufun kendisi ter ü tâzedir, bayatlamamıştır, bozuk değildir ki, modernizasyonu olsun.

Yalnız, biz daha ziyâde Nakşî, Kadirî, Çeştî, Sühreverdi, Kübrevî Tarikatları yoluyla gelmiş bir an'aneye bağlıyız. Bizim yolumuzda, Kur'an-ı Kerim'e ve sünnet-i seniyyeye bağlılık çok önemlidir. Biz tasavvuf içinde sünnet-i seniyyeye bağlılığı etkili hale getirmeye çalışıyoruz. Bid'atlara karşı, sünnet-i seniyye'ye gelmeye yönelik çalışmalara önem veriyoruz.

Bazıları da bizi bu yönden suçluyor. Meselâ, Hürriyet Gazetesi'nin çıkardığı tarikatlar ve tasavvufla ilgili küçük bir kitap var; herhalde Yaşar Nûrî Öztürk yazmış. Orada Bektâşîliği medhediyor: “Güzeldir, kadın erkek bir aradadır.

İçki hususunda ve sâirede de müsamahası vardır... Mevlevîlik güzeldir, mûsikîye müsaade etmiştir. Dönüyorlar, bir çeşit dans yapıyorlar. Raks vs. câiz gibi oluyor. Ney var, çalgı var...” filân diye. Ama bizim Nakşîliğe biraz çatmış: “Bunlar yobazdır, gericidir. İnkılaplara karşı çıkan falan şahıs, filânca şahıs bunlardandır.” gibi sözler söylüyor.

Onların da bir çeşit şahitliğidir bu sözleri ki, biz sünnet-i seniyyeye uygun hareket etmek istiyoruz. Yapmak istediğimiz budur. Yoksa, İslâm’dan gayri bir tesiri tasavvufun içine getirmekten, modernizasyon veya reform adı altında böyle bir şey yapmaktan Allah’a sığınırız. Biz Rasûlüllah’ın (SAS) hayatının ana esaslarına göre yaşamayı istiyoruz, onu uygun görüyoruz. Kur’an’a göre yaşamayı uygun görüyoruz.

Soru:

“– Tasavvufta Yunan ve Hint etkisi hakkında ne dersiniz?”

Felsefî tasavvufta, işin sözünün edilmesinde, kitaplarda yazılmasında bunlardan bahsediliyor. Olabilir. Hindistan’daki bazı tarikatlar, Türkistan’daki bazı tarikatlar Şamanizm’den, Brahmanizm’den, Budizm’den etkilenmiş olabilirler. Başka yerlerdeki bazı tarikatlar hristiyanlardan filân bazı etkiler almış olabilirler, mümkündür. Ama bunlar mevzîdir, münferit olaylar tarzındadır.

Almışsa bile mahzuru olmayan şeyleri almıştır. Çünkü o da tepeden tırnağa batıl değildir. Belki hristiyanlığın aslî tarafındandır veya yahudiliğin

aslî tarafındandır. İnsanlara şefkattir veya nefsi terbiye etmek için bir metoddur. Metod kullanılabilir. İlim Çin’de bile olsa alınacağı için, nefsin terbiyesi için bir metod belki kullanılmış olabilir. Bizde yoktur. Bizim yürüdüğümüz yolda, biz hadis-i şerife uygun, Kur’an-ı Kerim’e uygun olan şeyi yapmağa, onun dışındaki şeyleri yapmamağa ve böyle bir etki varsa onu ayıklamağa çalışıyoruz.

Bu Hint etkisi meselâ Kalenderîlik’te vardır. Kalenderîler dört şeyi kesiyor: Saçı kesiyor, cascavlak kalıyor. Kaşını kesiyor, bıyığı kesiyor, sakalı kesiyor. Diyorlar ki: “İşte bu Kalenderîler Hindistan’dan etkilenmiş, oradan gelmiş.” Olabilir. Peygamber Efendimiz’in böyle bir şey yapması yok... O halde bir etkilenme olabilir.

Alevî-Bektâşî gruplarının içinde tırnak uzatmak, saçını, bıyığını uzatmak görülüyor. Adetâ bir tasavvufî bir şey verilmiş ona... İlle kâsenin içine girecek, içerken yüzecek filân diye... Bunlar tabii İslâmî görünmüyor. Belki, Şamanizm’den gelmiş bazı şeyler...

Veya giyim kıyafette boynuna bağladığı bir takım şangur şungur malzeme ve sâire bazı Şamanist etkileri anlatır. Ama bunlar küçük, mevziî olaylar...

Soru:

“– Bir alimimiz, ‘Bu zaman tarikat zamanı değil, hakikat zamanıdır.’ demiş; ne dersiniz?”

Tarikat, bir eğitim sonunda hakîkate ulaştırıyor insanı... İnsan nefsinin yeniyor, iradesini kontrol ediyor, Allah’ın sevdiği işleri yapıyor; Allah’ın

sevgili kulu oluyor, hakîkate ulaşıyor, ermiş kimse oluyor. Tarikattır yolu onun, başka türlü olmuyor o...

Kitap okumakla olsaydı, Allah gökten kitabı indirirdi, “Okuyun bunu!” derdi. Böyle olmuyor. Sohbet yoluyla oluyor.

Peygamber Efendimiz gelmiş, 23 senede insanları İslâm’ın hakîkatlerine alıştırmış ve eğitmiştir. Eğitim yoluyla olduğu için, kitap yoluyla, okumak yoluyla olmaz! Eğitimin içinde kitap olabilir ama, mutlaka bir eğiticinin olması şarttır ve öyle olmuş.

Sonra bazı insanları öğretebilirsiniz, şunu oku, şunu ezberle filân diyebilirsiniz ama; fiilen göstererek şunu şöyle yap demek, çok yaygın bir eğitim tarzıdır. Çırak usta yetiştirme usûlüdür. Gayet kolaydır. Görerek ve uygulamalıdır. Tasavvuf bunu yapıyor. Onun için, böyle olması şarttır.

Soru:

“—Günümüz toplumu tarikata uygun değildir. Bir yere kapanıp zikir yapmaktansa, dışarıda insanlara İslâm için hizmet yapmak gereklidir. Bunun için tarikat gereksizdir.’ deniliyor. Ne dersiniz?”

“—Günümüz toplumu tarikata uygun değildir.” diyemiyoruz. Olaylar da öyle göstermiyor. Amerikalı bile, yahudi bile, Fransız, İngiliz, Alman bile müslüman olup tarikata girebiliyor. Hattâ Abdülkadir es-Sûfî’nin Londra yakınında ayrı bir yer aldığı, ayrı okullar açtığı, helâl gıda satılan ayrı bir süpermarket açtığı, İslâmî

bir topluluk meydana getirmeğe çalıştığını biliyoruz.

Toplum tarikata uygun değilse, İslâm'a uygun değilse; o zaman, müslüman olan insan topluma uymuyor, toplum içinde kendi varlığını sürdürmeğe çalışıyor. Biz de öyle yapıyoruz. Biz de Türkiye'deki çevre içinde, ortam içinde, çeşitli gayr-i İslâmî tesirlerin karşısında hanımlar giyim bakımından; erkekler sakal, namaz vs. konularda herkes, "Öz inancıma uygun yaşayayım!" diye bir direnç gösteriyor. İnsan ille topluma tâbî olmuyor, bazan da topluma karşı çıkararak, direnç göstererek bazı haksızlıkları engellemeğe çalışıyor.

O bakımdan, toplum tarikata uygun değilse, tarikat da gerekli bir eğitimi –iç eğitimi, ahlâk eğitimi– veriyorsa; o zaman, toplumun ihtiyacı var buna... Toplumun değişmesi lâzım!.. Bu inadından vazgeçsin, şu ahlâk eğitimi yapılsın da, hayâlî ihracatlar, arsızlıklar, yüzsüzlükler vs. bitsin!.. Ahlâk toplum için gerekli olduğu için, ahlâk eğitiminin yapılması gerekli olduğuna göre, bu taraftan da bakabiliriz bu konuya...

"–Bir yere kapanıp zikir yapmak" sözüyle tarikata bir sataşma oluyor. Bir iddia, bir kötüleme oluyor. Tarikat sanıldığı gibi böyle değildir. Belki, böyle yapanlar hristiyan rahiblerdir. İslâm'dan önceki mistikler böyle yapmışlar. Uludağ'a çekilmiş, – onun için keşiş dağı denmiş– orda ibadet etmiş. Mağaraya çekilmişler veya Niğde Aksaray'daki peribacalarının olduğu yerlerde, vs. böyle dünyayı terk ederek, târik-i dünya olarak,

ruhbanlıkla evlenmeyerek, ibadetle meşgul olmuşlar.

İslâm böyle değildir. İslâm'da mutasavvıfların hepsi bir meslek sahibidir. Meselâ, okuyun *Tezkiretü'l-Evliyâ*'yı: Ya attârdır, ya kassâbdır, ya nessâcdır, dokumacıdır... Çünkü, elinin emeğiyle kazanmak sevap olduğundan çalışmışlardır. İbadetini çalışırken yapmışlardır. Çalışıp da sevap kazanmayı düşünmüşlerdir. Çalışıp kazandıklarıyla hayır yapmayı düşünmüşlerdir.

İslâm tasavvufunda böyle bir kenara çekilip de, toplumdan kaçmak yoktur. Bazı zamanlar yapılan bir *halvet* var; o da eğitim içindir. Hiçbir kimse üniversitenin son sınıfına gelmiş bir öğrenci, tam proje devresinde evinden üç gün dışarı çıkmadı, projeyi yetiştirmek için gece gündüz çalıştı diye onu suçlayamaz. Çünkü, nihâyet bir proje hazırlayacak, imtihanlara hazırlanıyor. Bu normal bir şey...

Tarikatta da eğitim için bir şey vardır. Bazı eğitim şekilleri vardır. Kırk gün halvete girecek, zikir yapacak; gönül gözü açılacak, ma'rifetullaha erecek, Allah'ın sevgili kulu olacak. Kırk gün orda bir ibadet vardır amma, ondan sonra da çıkıp hizmet vardır. Meselâ, Eşrefoğlu Rûmî Hama'ya gitmiş. Hama'daki Saâdeddîn-i Hamevî Hazretleri'nden üç defa halvet, erbaîn, çile çekmiş. Yüz yirmi gün, dört ay yâni... Dört ay devamlı ibadetle meşgul olmuş ama, ondan sonra gelmiş İznik'te, halkın eğitimiyle, irşadıyla, dervişlerin yetiştirilmesiyle, dînî ilimlerin öğretilmesiyle meşgul olmuş.

Ayrıca, kendileri de yine kazançlarını kendileri sağlamaya dikkat etmişler. Ahmed-i Yesevî Hazretleri'nin nasıl geçindiğini biliyorsunuz. Kaşık yontarmış, kaşıklarını pazara gönderir, sattırırmış. Hattâ kendisi gitmezmiş. Hayvanın iki tarafındaki küfeye koyarmış, dehlermiş hayvanı... Hayvan gider orda pazarda dolaşırken, herkes kaşıkları almış parayı içine bırakırmış. Eğer adam parayı vermezse, parayı verinceye kadar hayvan onun önünden ayrılmazmış.

Böyle şeyler anlatılıyor ama, şunu çok net olarak biliyoruz ki, çalışıyorlar. Kimseye yük olmadan, alınının teriyle geçiniyorlar.

Cihad ederek geçiniyorlar. Ticaret var, cihad var, hizmet var... Zikir de var ama, müsaade et de geceleyin saat iki ile üç arasında yarım saat zikretsin, Allah Allah desin, gözyaşı döksün!.. O da var çünkü hadis-i şerifte...

Soru:

“– Tasavvufta tebliğ bakış açısı nedir; misallerle açıklar mısınız?”

Tebliğ demek; İslâmiyet'i birisine anlatmak, onun müslüman olmasını sağlamak... Tasavvufun en mühim faaliyetlerinden birisi budur. İrşâd ve tebliğ... Zâten tasavvufun büyüğü olan şeyhe, mürid derler. Yâni, irşâd eden kimse...

Misâl istiyorsanız Yesevî dervişleridir, Horasan erenleridir. Horasan'ı bırakmışlar, bu diyarları müslüman etmişler. İslâm'ı bu diyarlara yaymışlar. Savaşmak gerektiği zaman savaşmışlar, anlatmak gerektiği zaman anlatmışlar, öğretmek gerektiği zaman öğretmişler.

Bizimkilerin prensibi şudur: Gündüz çalışmak, kazanmak, hizmet, vs. Gece ibadet... Bu tarzda gayret göstermişlerdir. Biliyorsunuz İmam-ı Gazâlî tasavvufun meşhurlarından birisidir. Bir medresesi vardı; orada profesörlük yapıyordu, talebe yetiştiriyordu. Medresesinin karşısında da tekke vardı; orda da tasavvufî eğitim yapıyordu. Böyle olmuştur.

Bizim tasavvuf büyüklerinin çoğu, aynı zamanda büyük müderristir, profesördür. Meselâ, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî müderristi. İmam-ı Gazâlî müderristi. Sonra, Ankaralı Hacı Bayrâm-ı Velî müderristi; şimdi müze olarak kullanılan medresede müderrislik yapıyordu. Ondan sonra tasavvufa intisab etti. Hepsi aynı zamanda öğretmendir, profesördür, ilimle meşgul olan insandır. Kur'an tefsiri yazmıştır, hadis kitabı yazmıştır, fıkıh kitabı yazmıştır. Dinde bilgili insanlardır, üstad insanlardır. Gerçekten deryâ gibi bilgisi olan insanlardır.

Yusuf-u Hemedânî Hazretleri –rivâyet ediliyor ki– doksan bin mecûsîyi müslüman etmiş. Kapı kapı gidermiş, İslâm'ı anlatırmış; mecûsîyi, ateşperesti İslâm'a çekermiş. Fuat Köprülü'nün *İlk Mutasavvıflar* isimli eserinde vardır Yusuf-u Hemedânî... Ahmed-i Yesevî Hazretleri'nin hocası oluyor.

Ahmed-i Yesevî Hazretleri de tarikatı ondan aldıktan sonra bütün Türkistan ve Sibiryâ bozkırlarındaki göçebelere, Türkçe konuşan kavimlere İslâm'ı yaymıştır.

Sonra, Çeştî Tarikatı Hindistan'a yaymıştır

İslâmiyet'i... Hinduların müslüman olmasına sebep olmuştur. Sunûsî Tarikatı Afrika'da, Sudan'da yaymıştır. Birçok gayrimüslimin İslâm'a gelmesinde en büyük emeği olan, en büyük katkıyı sağlayan mutasavvıflardır.

Hepinize çok teşekkür ederim. Dünya ve ahiret mutluluklarını temenni ederim.

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâh!

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN

11. 05. 1993 - Boğaziçi Üniversitesi

[Bütün KONFERANSLARA](#)

[PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

SERVER
Kürsü